

A bűncselekményhez vezető út kevert (kvantitatív és kvalitatív) elemzése

Életútban fellelhető sajátságok és rizikófaktorok az elkövetett bűncselekmény tükrében

Pécsi Tudományegyetem

Bölcsészet – és Társadalomtudományi Kar

Pszichológia Intézet

2025

Matos Sára Anna

Konzulens: Dr. Makó Hajnalka

Tartalomjegyzék

Absztrakt	3
Elméleti bevezető	4
<i>Bűnözés</i>	4
<i>Nemek a bűnözésben</i>	5
<i>Bűnelkövetéshez vezető rizikótényezők</i>	8
<i>Bűncselekmény-típusok</i>	13
<i>Bűnelkövetéshez való viszonyulás</i>	14
Bűnözés narratívája	14
Bűntudat, szégyen, jóvátétel	15
Célkitűzés	16
Kutató kérdésfeltevés, hipotézisek	16
Módszer	16
<i>Résztvevők</i>	16
<i>Eszközök</i>	17
Demográfiai adatlap	17
Interjúkérdések	17
Kérdőívek	17
CRIME-PICS II, Problem Inventory	17
Holmes-Rahe Életesemény Skála	18
Szülői Bánásmód Kérdőív (H-PBI)	19
Vizsgálat menete	19
Eredmények	20
<i>Éltútban fellelhető rizikótényezők</i>	20
Demográfiai adatok	20
Életesemény Skála	22
Problem Inventory	22
Szülői Bánásmód Kérdőív (H-PBI)	23
<i>Bűnről való gondolkodás</i>	24
CRIME-PICS II	24
Interjúkérdések	25
Megvitatás	27
<i>Rizikótényezők</i>	28
<i>Bűnről való gondolkodás, bűncselekményhez való viszonyulás</i>	31
Limitációk	35
Kitekintés	35
Nyilatkozat mesterséges intelligencián alapuló szövegíró eszközök használatáról	37
Felhasznált irodalom	37

Absztrakt

A kutatások, melyek a bűnelkövetés mögött rejlő okokat és rizikótényezőket vizsgálják leginkább a férfi elkövetőkre fókuszálnak. De hogyan is alakul a női bűnelkövetés? Milyen életesemények és rizikótényezők vezethetnek egy nőt a bűncselekmény elkövetéséig? Jelen kutatásban ezen kérdéseket kívánom górcső alá venni, kiegészülve a bűnelkövetésről való gondolkodással, mindezt kvantitatív és kvalitatív módszerek alkalmazásával. A kutatásban 19 nő vett részt a Kalocsai Fegyház és Börtön intézményén belül. A vizsgálódás alapjaként különböző bűncselekmény-kategóriákba tartozó női elkövetőkkel vettem fel nyitott kérdéseket tartalmazó interjúkat és kérdőíveket. Kutatói kérdésem középpontjában pedig az állt, hogy vajon fellelhető-e különbség a bűncselekmény-típusok által létrehozott csoportok között a vizsgálni kívántakat illetően, valamint feltételeztem, hogy összességében a női elkövetők magasabb átlaggal mutatnak negatív életeseményeket, és hogy életútjukban megjelennek a bántalmazással és viktimizációval kapcsolatos tapasztalatok. A felhasznált kérdőívek közé tartozott az általunk lefordított *CRIME–PICS II*, a *Holmes-Rahe Életesemény Skála*, valamint a *Szülői Bánásmód Kérdőív (H-PBI)*. Az eredményeket illetően, az életeseményekre és a bántalmazásra vonatkozó hipotéziseink beigazolódtak. A kérdőívekkel kapcsolatos eredmények viszont arra utalnak, hogy nincs szignifikáns különbség a csoportok között a bűnről való gondolkodásban, az életesemények alakulásában, valamint a szülői nevelési attitűdök tekintetében. Azonban a kvalitatív módszerekkel kiegészülve, jelen vizsgálat érdekes eredményeket vethet fel a női bűnelkövetés tekintetében, így további kutatásokat javasolunk ennek feltárására.

Kulcsszavak: női bűnelkövetés, bűncselekmény-kategóriák, rizikótényezők, bűnről való gondolkodás, életesemények

„Egy tettet nem lehet megmagyarázni se egy okkal, se többel, hanem minden tett mögött ott az egész ember, a teljes életével.”

(Kosztolányi Dezső: Édes Anna)

Elméleti bevezető

Bűnözés

Szakedolgozatom esetében szükséges a bűnözés definíciójának tárgyalása, melynek alapvető fogalmai közé tartozik a *deviancia*, a *bűn*, és a *bűncselekmény*.

A *deviancia* egy adott közösség, akár társadalom által széles körben, egységesen elfogadott normáktól való eltérést, azaz szabályrendszer megszegését foglalja magába. A kriminológia tudományágának modern felfogásában a deviáns viselkedés, leginkább az ön- és közveszélyességet emeli ki fő összetevőkként. Azonban fontos, hogy maga a deviancia is egy történelmi és társadalmi kontextushoz kötött formában él, ezt nevezzük a deviancia relatív értelmezésének (Németh In. Barabás, 2020).

A *bűn* morálteológiai felfogás keretein belül értelmezendő, hiszen a szabályok, melyek a kor előrehaladtával folyamatos változásnak vannak kitéve, gyakorlatilag az előző nemzedékek által lefektetett értékítéletek, erkölcsi normák képződményei. Ezek a normák tapasztalati úton tudnak érvényesülni, melynek alapja az emberről és a világról alkotott tudás megléte. A tudás megváltozásával azonban az erkölcsi meggyőződésünk megmarad. Tehát életben marad az a felfogás, miszerint büntetést érdemel az a személy, aki szánt-szándékkal kárt okoz másnak (Németh In. Barabás, 2020).

A *bűncselekmény* fogalma a büntető törvény által kerül meghatározásra. Bűncselekménynek számít minden olyan tett, melyet az egyén szándékosan, vagy gondatlanságból követ el, és veszélyes a társadalomra, mindez pedig a törvénnyel arányos büntetéssel társul (Németh In. Barabás, 2020).

Így jutunk el a *bűnözés* definíciójához, mely kimondja, hogy „a *bűnözés meghatározott területen, meghatározott időtartam alatt elkövetett bűncselekmények összessége*”. A bűnözés tehát egy kriminológia által meghatározott, komplex, sajátos társadalmi jelenség (Németh In. Barabás, 2020).

A bűncselekmény létrejöttének tényezői közé tartozik a személyiség, azaz a pszichikum sajátosságainak rendszere, a különböző biológiai adottságok, a környezeti tényezők, illetve a különböző társadalmi viszonyrendszerek. „A *bűnözés szerkezete a bűncselekmény súlyán (büntett és vétség), a bűn elkövetésének szakaszain (befejezett, előkészületi fázisban maradt), állami büntetőigény érvényesítésén (közvéadás, magánvéadás), a bűnösség pszichikai jellemzőin (gondatlan, szándékos elkövetés), illetve a bűncselekménnyel megtámadott társadalmi*

érdekviszonyok (emberiség, állam, vagyon, testi épség, stb. elleni) dimenzióin alapszik.” A vizsgálódás során meghatározó tényezők ugyanakkor a kor, a nem és az elkövető előéletére vonatkozó információk is (Németh In. Barabás, 2020).

Nemek a bűnözésben

“Ki a “tipikus” női elkövető valójában? Mi az oka annak, hogy “bajba” kerül? És mi történik vele, ha “elkapják”? Ezek azok a kérdések, melyre a közvélemény igen kevés tagja tudna gyorsan válaszolni. ” (Chesney-Lind, 1989,5)

Arra, hogy a nemek dimenziói által hogyan alakulnak a bűnözési ráták, különféle felmérések szolgálnak számunkra tudásanyaggal, ami különösen fontos lehet szakdolgozatomból, melynek középpontjában női elkövetők állnak. Köztudott tény, hogy a bűnözés tekintetében kisebb arányban jelennek meg a női elkövetők, mint a férfi bűnözők. Ezt a jelenséget, mely mind nemzetközi, mind hazai szinten ismeretes, több tényezőn keresztül vizsgálták az elmúlt években a kutatók. A biológiai, a szociálpszichológiai, és szociológiai felfogásmód, illetve a tradicionális szerepkörök általi felfogás mindmáig a köztudatban él. Eszerint pedig a nők hagyományosan pozitív, érzelmi szerepeket töltenek be, mintsem negatív. Éppen ezért, az ezzel szemben álló deviancia és a bűnözésben elfoglalt hely miatt sokkal nagyobb mértékű megbélyegzéssel állnak szemben a női elkövetők, mint a férfiak (Fehér, 1997).

Egy, Heiskanen és Lietonen (2016) által végzett 2004 és 2013 között regisztrált bűncselekményekre vonatkozó, 76 országot vizsgáló felmérés szerint, a bűncselekmények mindössze 16 %-át teszik ki a nők által elkövetett tettek. Azonban az elmúlt évtizedekben egyre inkább csökkenésnek indult ez a nagy különbség. Steffensmeier és Allan (1996) szerint öt olyan terület van jelen, mely elősegíti a férfiak bűnelkövetésének növekedését, ugyanakkor csökkenti a nők általi bűnelkövetést. Ezek közé tartoznak a nemi normák, a társadalmi kontroll, a fizikai erő és az agresszió mértéke, a szexualitás, illetve a morális és kapcsolati együttműködés változói. A bűnelkövetés tekintetében a különbségek a motivációkban, lehetőségekben, ezeknek típusában, illetve gyakoriságában rejlik éppen úgy, ahogyan a cselekmény elkövetésének kontextusában is (Tamási In. Barabás, 2020).

Annak ellenére, hogy statisztikailag a férfiak "több" bűnt követnek el, a női bűnözés tehát egyre inkább növekvő tendenciát mutat, (melynek hátterét a fentebb olvasottak alapján taglalhatjuk). Míg az 1980-as években a férfiak által elkövetett bűncselekmények aránya négyszeres volt a nők által elkövetettekhez képest, ez az arány napjainkra kétszeresre csökkent (Cauffmann, 2008). A női bűnelkövetés vizsgálata továbbá a korábbiakban jelentősen figyelmen kívül lett hagyva, így az 1970-es évekig a bűnelkövetés a gender-elméletek

keretrendszerében történő vizsgálódása egyszerűen „kimaradt” a kriminológiai szemléletű kutatásokból. A legtöbb vizsgálat, mely figyelembe vette a női bűnelkövetés sajátosságait, nagymértékben heteroszexista módon vagy éppen bagatellizált narrációban tette meg. A bántalmazás és a viktimizáció nőket érintő folyamatai a kutatások által szintén el lettek hanyagolva, vagy pedig téves értelmezés áldozatául estek, mely nagymértékben befolyásolhatják a fiatal lányok és nők bűnelkövetéshez vezető útjának megítélését és interpretációját.

Ezen folyamatok értelmezési keretként egyes kutatások legfőképpen a patriarchális társadalmi rendszer felépítését és problémáit emelik ki: *„A felnőtt nőknek könnyű megfeledezni a lányokról. A problémák miatt, amelyekkel egy felnőtt nő szembesül „otthon” és a munkahelyén, (többek között a szexuális zaklatás, bérezési egyenlőtlenség, családon belüli erőszak), a nőknek nehéz lehet energiát szentelni saját gyermekkoruk vizsgálatára és figyelembevételére, mely végső soron formálta őket, és amely nagymértékben hozzájárult ahhoz, hogy kivé váltak és ezen hatások által milyen döntésekkel álltak szemben útjuk során. Ez az információhiány pedig elősegítette a (legfőképpen peremen elhelyezkedő, marginalizált) fiatalok lányok elnyomását, életük felett gyakorolt kontroll véghezvitelét, (szexuális és morális értelemben véve), mely megmagyarázhatja, hogy a későbbiekben, hogyan juthattak el bűncselekmények elkövetéséhez”* (Chesney-Lind & Pasko, 2012, 2-3).

Cauffmann (2008) kutatásában az 1980 és a 2003 közötti időszak változásait vizsgálja. Az eredmények szerint az ebben az időszakban, fiatakorúak által elkövetett erőszakos bűncselekmények, például rablás és gyilkosság okán történő női letartóztatások aránya viszonylag stabil maradt, a súlyos testi sértés miatti női letartóztatások aránya azonban jelentősen megnőtt, 15 százalékról 24 százalékra. Arra a kérdésre azonban, hogy hogyan mehetett végbe a női bűnelkövetők számának nagymértékű növekedése, egyes kutatók olyan kijelentésekkel válaszoltak, miszerint a lányok egyre „erőszakosabbá válnak”. Egyesek azzal érvelnek, hogy a nemi szerepelvárások változásai, amelyek a feminista mozgalmak előrehaladásával jártak együtt, „maszkulinizálták” a női viselkedést, melynek eredményeként nagyobb hajlam jelent meg a fizikai agressziót illetően.

Egy érdekes felvetés lehet a női bűnelkövetést tekintve az úgynevezett *“power-control”* (*„hatalom-kontroll”*) modell, mely kimondja, hogy feltehetően a fiatakorú lányok és nők részben azért követnek el kevesebb büntetett, mert viselkedésük sokkal erősebben áll szabályozás alatt a patriarchális berendezkedésű családokban és társadalmakban. Ehhez fűződően beszélhetünk a *„liberation”*, azaz a *“felszabadulás”* elméletéről, miszerint a feminista

mozgalmak által, a női munkaerő-piaci részvétel növekedése hozzájárult a női bűnelkövetés jelenségének növekedésével (Chesney-Lind, 1989).

Azonban a női letartóztatások ugrásszerű növekedésének hátterében húzódhat az a jelenség is, miszerint olyasfajta rendőri fellépésekre is gyakran sor került a történelem során, mint például az alacsonyabb szintű bűncselekmények során mutatott agresszívabb rendőri intézkedés és az egyszerű testi sértések súlyos testi sértéssé történő egyre gyakoribb átminősítése (Cauffmann, 2008). Így fontos lehet tárgyalni azt is, hogy a nemek által miként alakul az egy-egy elkövetőre vonatkozó megítélés. Míg egyes kutatások szerint a női elkövetők „gyengébb” ítélelhozatalban részesülnek, mások szerint éppen az ellenkezője történik. Hiszen előbbinek okául szolgálhat a nők „védtelenként” való megítélése, utóbbi legfőképpen a női nemi szerepeknek és társadalmi elvárásoknak való elégtétel elmulasztásából fakadhat. Ahogyan az ítélelhozatal és a női elkövetők „kevésbé veszélyes” elkövetőkként való megítélésre hozzájárulhatott a női elkövetők reprezentáltságának alacsony arányában, úgy lehetséges az is, hogy az erősebb ítélelhozatal a nagymértékű növekedéshez is hozzájárulhatott az elmúlt években. Azonban a fiatalkori bűnelkövetők megítélésében és a bűncselekményre vonatkozó ítélelhozatalban az etnikum és hovatartozás, illetve ezen változók nemenként való fluktuálódása is megfigyelhető (Cauffmann, 2008).

Broidy & Cauffmann (2017) munkájukban továbbá tárgyalják azt is, hogy a női bűnözők esetében gyakoribb a bűnelkövetés háttérben meghúzódó mentális egészséggel kapcsolatos problémák megléte, így fontos lehet vizsgálni egyes gender-specifikus rizikótényezők, többek között a kortárs kapcsolatok és a környezet, valamint a családi háttér milyenségét is. Mindezek által, fontos lehet tehát figyelembe venni a különbségeket a férfiak és a nők között, melyek a bűncselekményekhez vezető okokban rejlenek, illetve górcső alá venni az azok háttérben meghúzódó (hajlamosító) tényezőket.

A bűnelkövetés feminista nézőpontjai és elméletei szerint tehát szükséges számításba venni a nemi szerepek és a patriarchális társadalom felépítésének hatásait is. A női bűnelkövetés feminista elméletei továbbá hangsúlyozzák, hogy a bűnelkövetés a női viselkedés és magatartásmódok patriarchális kontextusának keretrendszerében is értelmezendők. Így magát az elkövetést oly módon vizsgálják, hogy az figyelembe vegye ezen kontextus rendőrségekre, a bíróságokra és a börtönök felépítésére, tehát a társadalmi kontrollra gyakorolt befolyását. Oly módon, hogy a fentebb felsorolt létesítmények lehetőséget találjanak arra, hogy támogassák a nők szerepét és helyét egy férfiak által dominált társadalomban (Chesney-Lind, 1989). Ahogyan Chesney-Lind (1989) megfogalmazza, szükséges továbbá megteremtünk egy olyan közeget, melyben a társadalom érzékenyen képes reagálni azokra a problémákra és sajátos

megélésekre, melyekkel a nőknek szembe kell nézniük, és amelyek rizikótényezőkként szolgálhatnak életükben, a bűnelkövetés tekintetében.

Bűnelkövetéshez vezető rizikótényezők

Jelen vannak bizonyos életútban fellelhető minták és rizikófaktorok, melyek bűnelkövetéshez vezethetnek, és amelyek csökkenthetik vagy növelhetik a bűnelkövetés valószínűségét. Érdemes figyelembe venni bizonyos demográfiai, pszichológiai és viselkedésbeli rizikótényezőket annak érdekében, hogy egy egységes képet kaphassunk a nők által elkövetett bűncselekmények hátterében álló folyamatokról.

Azok a lányok, akik bekerülnek a fiatalkorú igazságszolgáltatási rendszerbe, alapvetően különbözhetnek mind a férfi elkövetőktől, mind a nem elkövető nőktől. Ez a különbség pedig leginkább az igazságszolgáltatás rendszerén belül mutatott agresszívabb viselkedésben rejlik (Cauffmann, 2008).

Megemlítené azonban az is, hogy a fiatalkorú, igazságszolgáltatási rendszerbe bekerülő fiatalok körében magas a mentális egészségügyi problémák előfordulása. A nem bűnöző populációk körében a lányok általában több internalizáló zavart mutatnak, mint a fiúk, míg a fiúk általában több externalizáló zavart mutatnak, mint a lányok. Ezek a megállapítások azonban nem terjednek ki a fiatalkorú igazságszolgáltatási populációkra. Számos kutatás azt támasztja alá, hogy kortól és hovatartozástól függetlenül a női elkövetők magasabb arányban szenvednek mentális betegségekben, illetve mind internalizáló, mind externalizáló problémáktól, mint a férfi elkövetők. Továbbá egy nemrégiben készült tanulmány, azt találta, hogy a nemi különbségek nagyobbak voltak a fogvatartott fiatalok körében. A fogvatartott lányok pedig több mentális betegség tünetét mutatták, mint amennyit pusztán a nem vagy a környezet alapján előre lehetett volna jelezni (Cauffmann, 2008).

A bebörtönzött fiatalok körében agresszióban és mentális problémákban megfigyelt nemi különbségek többféleképpen is magyarázhatók. Például előfordulhat, hogy a rendőrök és bírók kevésbé hajlamosak lányokat fogvatartásra ítélni, és így azok a lányok, akik mégis fogvatartottak lesznek, alapvetően súlyos viselkedési problémákkal küzdenek. Azonban az is lehet, hogy a női bűnözés önmagában jelentős mentális egészségügyi problémák tünete. Ennek megfelelően több mentális zavarban szenvedő lány követhet el bűncselekményt, mint fiú (Cauffmann, 2008).

Huszonnégy antiszociális serdülő lány felnőttkori életét vizsgáló tanulmány a kutatásban résztvevőknél magasabb halálozási arányokat, különféle pszichiátriai problémákat, diszfunkcionális és erőszakos társas kapcsolatokat, gyenge oktatási teljesítmény és kevésbé stabil munkatörténet magasabb arányát találta, a nem bűnelkövető lányokhoz képest. A

gyermekkorban meglévő krónikusan „problémás” viselkedés összefüggésbe hozható a felnőttkori alkoholfogyasztással és kábítószer-használattal, valamint egyéb mentális egészségügyi problémákkal és rendellenességekkel, például érzelmi zavarokkal és depresszióval. Egyes vizsgálatok pedig megállapították, hogy a magatartászavarokkal rendelkező fiatalok lányok problémái között a rosszabb fizikai egészség, több mentális betegség tünete, a szociális segélyekre való támaszkodás, valamint az áldozattá válás és a partnerrel szembeni erőszakos viselkedés is szerepelt (Cauffmann, 2008).

A rizikótényezőket összefoglaló szakirodalmak szerint elmondható, hogy önmagában a mentális betegségek nem állnak kauzális kapcsolatban a bűnözéssel, hiszen az komplex, több hatástól függő korrelátum, azonban a kutatások azt bizonyítják, hogy azok rizikótényezők lehetnek a bűnelkövetésben, illetve az ön- és közveszélyes magatartásformák tekintetében. Kutatások eredményei azt találták, hogy azok a vizsgálati személyek, akik major depresszióban, szkizofériában vagy alkoholfüggőségben szenvedtek, nagyobb (33% – 87%-ra növekedő) valószínűséggel voltak hajlamosak erőszakos viselkedésre az ehhez hasonló problémákban nem érintettekkel szemben. Továbbá a bűnelkövetés, valamint a szerhasználat, a kábítószerrel való visszaélés, a függőség és a hangulatzavarok is összefüggésben álltak egymással (Garcia et al., 2020).

Diamond et al. 2001-es kutatása szerint a bűnelkövetők körében magasabb prevalenciát találtak major depresszióra, bipoláris zavarra, antiszociális személyiségzavarra és szkizofréniára. Azonban érdemes megemlíteni, hogy a nemek között is vannak különbségek a prevalencia arányokban. A mentális betegség általános prevalenciája míg nőknél: 68,9% és 39,2%-os, a férfiaknál: 51,1% és 22,1%-ot mutatott.

Továbbá a női elítéltek életútjában általánosan megfigyelhető a családon belüli erőszak magas rátája, a problematikus drog -és alkohol fogyasztás és az önsértésekre vonatkozó tapasztalatok, rossz fizikai egészség, alacsony reprodukciós egészség és önértékelés, problematikus személyes és családi kapcsolatok is. Nem is beszélve arról, hogy a női fegyencek magasabb emocionális distresszt élnek meg, mely összefüggést mutat egyéb prevalencia vizsgálatokkal, valamint az életút során elszenvedett (házastársi, szexuális) bántalmazással kapcsolatosan. Ezen eredményeket érdemes figyelembe venni, hiszen az előbbieken felsorolt problémák a női fogvatartottak nagy százalékának háttéréhez hozzátartoznak (Macdonald, 2013). Egy 17 európai országot felölelő kutatás során azt találták, hogy az országok fele esetében 10-31%-os, a fennmaradó országok esetében pedig a 40-50%-os a drog-problémák előfordulása. Példának okáért, Írország női börtöneit tekintve az abúzzsal és a mentális egészséggel kapcsolatos problémák előfordulása 70-80%-os arányt mutat, a női fogvatartottak

50%-ának pedig voltak (akár gyermekkori) szexuális erőszakkal kapcsolatos tapasztalatai és legalább 50%-uk abuzív kapcsolatban voltak korábban vagy akutálisan a felmérés idején (Macdonald, 2013).

Összegezve, a súlyos mentális betegségek megléte, a poszttraumatikus stresszszavar, illetve a szerhasználat női fogvatartottak körében való magas prevalenciája összefüggést mutathat azzal a kérdéssel, hogy mi vezethet egy nőt a bűncselekmény elkövetéséhez (Lynch et al., 2012). Egy élettörténeti naptár elemzésével és interjúkészítés módszereivel dolgozó vizsgálat szerint azoknál a nőknél, akiknél a mentális betegség kritériumának megfeleltek, magasabb eséllyel jelenik meg a viktimizáció jelensége és korábbi bűnelkövetés. Ezen felül a kutatás azt is alátámasztotta, hogy a viktimizáció növelte a bűnelkövetés kockázatát és rossz mentális egészséget prediktált, ami pedig összefüggést mutatott a többszöri jogsértéssel.

Cauffmann (2008) a rizikótényezők három fontos területét fogalmazza meg: a *biológiai*, az *interperszonális*, valamint a *viktimizációval* kapcsolatos faktorokat.

Sok esetben az agresszív viselkedés nemek közti különbségei *biológiai* rizikófaktorra vezethetők vissza. Annak ellenére, hogy a férfiaknál már születés előtt magasabb tesztoszteron-szint figyelhető meg, a hormon mindkét nem esetében az agresszív viselkedéshez köthető. A tesztoszteron-szinten kívül, az agy bizonyos korai fejlődési folyamatai környezeti hatásokkal társulva szintén kitettséghez vezethetnek a nők körében, többek között az antiszociális viselkedésre nézve, úgy mint: az excesszív androgén termelés és szintetikus androgéneknek való kitettség, a pajzsmirigy diszfunkció, a Cushing-szindróma (kortizol hormon túltermelése), veleszületett mellékvese hyperplasia folyamatai (Cauffmann, 2008).

Egy másik igen fontos rizikótényező lehet a (már említett) gyermekkorban vagy serdülőkorban elszenvedett *viktimizáció* (áldozattá-sértetté válás, megalázás, elnyomás) jelensége, mely a nők tekintetében erősebb prediktora lehet a bűnelkövetésnek. Kutatások szerint a női elkövetők a legtöbb esetben az első törvénysértésük előtt már váltak bántalmazás áldozatává (Schoen, 1997). A kaliforniai ifjúsági igazságszolgáltatási rendszerben élő lányok körében 92% számolt be fizikai vagy emocionális abúzus, vagy pedig szexuális erőszak átéléséről (Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention, 1998). Egyes kutatók szerint az abúzus átélése közvetlenül összefüggést mutat a későbbi erőszakos viselkedéssel, egyes becslések szerint pedig négy erőszakos viselkedéssel jellemezhető lányból egy élt már át korábban szexuális abúzust, az erőszakos viselkedéssel nem jellemezhető lányokhoz viszonyítva (Peggy et al., 2004 In. Cauffmann, 2008). Így talán levonhatjuk azt a következtetést, miszerint a bántalmazás és a kiszámíthatatlan stresszfaktoroknak való kitettség gyakorta tagadhatatlanul előfutára lehet a női elkövetők viselkedésbeli problémáinak (Tolin &

Foe, 2006 In. Cauffmann, 2008). Úgy, ahogyan a stresszel való diszfunkcionális megküzdési stratégiák súlyosbíthatják is a már meglévő gyermekkori traumákat és a korábban átélt viktimizáció hatásait (Susman & Pajer, 2004 In. Cauffmann, 2008). Vizsgálatok, melyek középpontjában otthonról elszökött, utcán élő fiatalkorú lányok, illetve bírósági tárgyalásokon részt vett lányok állnak, azt mutatják, hogy ezen populáció esetében magas arányban mutatkozott meg a fizikai és a szexuális erőszak elszenvedése. Továbbá, Silbert & Pines (1981) kutatásában azt találták, hogy az „utcai” prostituáltak 60%-a serdülőkorban szexuális abúzus áldozatai voltak (Chesney-Lind, 1989). Chesney-Lind (1989) továbbá megfogalmazza azt is, hogy azok a fiatal nők, akik ilyesfajta (szexuális), akár családon belüli viktimizáció áldozataul estek, a későbbiekben mintegy túlélésképp követnek el hasonló bűncselekményeket, valamint lopnak ételt, ruházatot vagy pénzt. Az otthonról elmenekült fiatalok mindezen kívül nagyobb eséllyel lettek szerhasználók is (Janus & Burgess, 1986 In. Chesney-Lind, 1989).

Az *interperszonális* rizikótényezők tekintetében megemlítendő, hogy a diszfunkcionális családi dinamika, mint környezeti hatótényező egy kulcsfontosságú meghatározója lehet a bűnelkövetésnek, mely esetén is található némi különbség a nemek között. Például, Keller et al. (2002) szerint a szerhasználó szülőkkel rendelkező gyerekek közül, a szülői nevelés negatív hatásai és az ebben megfigyelhető zavarok a nők esetében nagyobb mértékben hozzájárulhatnak a későbbi bűnelkövetéshez, valamint ahhoz, hogy ők maguk is szerhasználóvá váljanak (Cauffmann, 2008). Továbbá, a családon belüli gyenge érzelmi kötelék is nagyobb mértékben befolyásolja a nők viselkedését, mintsem a férfiakét (Heimer & De Coster, 1999 In. Cauffmann, 2008). A családi háttér mellett azonban a romantikus kapcsolatok milyensége szintén befolyással lehet a bűnelkövetői magatartásra, sőt egyes esetekben a romantikus partnerrel való kapcsolat nagyobb hatást gyakorol a viselkedésre, mint a szülőkkel való viszonyulások. Cauffmann (2008) szerint pedig azokban az esetekben találták a legszorosabb összefüggést a szabálysértő magatartás és a partner általi „bátorítás” között, melyekben a partnerrel való kapcsolat igen közeli és bensőséges volt, így megállapítható, hogy sok esetben hasonló folyamatok állhatnak a háttérben.

Köztudott tény, hogy a nők érzékenyebbek a szociális kapcsolatokban fenyegetésként megítélt ingerekre (Maccoby, 1990 In. Cauffmann, 2008). Moretti et al. (2004) kutatásukban azt találták, hogy összefüggés van a nők mások által való megítéléséről és irányukban támasztott elvárásokról való percepciója, valamint az emocionális jóllét, a kötődés és a bűnözés között (Cauffmann, 2008). Ezek alapján pedig arra következtethetünk, hogy fontos meghatározója lehet az elkövető önértékelésének az elkövetett bűn és agresszív viselkedési módokat tekintve. Továbbá a szocioökonómiai státusz, valamint a gyermeknevelés is erősen

összefüggésben állhatnak a bűnelkövetés prevalenciájával (Farrington & Painter, 2004 In. Cauffmann, 2008).

A női bűnelkövetők motivációinak és mögöttes okainak megértése érdekében megemlítendő az „erőszak körforgása” („cycle of violence”), valamint „az életút” („pathway”) elméletek is, melyek középpontba állítják a viktimizációt, és egyéb ártalmas életesemények, gyermekkori tapasztalatok bűnelkövetésre gyakorolt hatását. Míg az „erőszak körforgása” elmélet a jövőre fókuszál, az „életút” nézőpont sokkal inkább retrospektív szemléletben gondolkodik. Az „erőszak körforgása” elmélet leginkább a gyermekkori fizikai és szexuális abúzust, elhanyagolást állítja a középpontba, addig az „életút” elgondolás a bebörtönzött nőkre fókuszál. Ismerős lehet mindenki számára, az a mondat, miszerint „a bántalmazók bántalmazóvá válnak, az erőszak áldozatai erőszak elkövetőivé válnak” (Widom, 1989 In. Krausz, 2009), – mely jól összefoglalja az „erőszak körforgása” elmélet alapjait. Az „életút” elmélet esetében is hasonló keretben gondolkodhatunk, hiszen az kimondja, hogy egyfajta kitettség, azaz rizikótényező lehet a bűnelkövetésben a rossz családi háttérrel való rendelkezés, rendezetlen viszonyrendszerű családból való származás, a partner által elszenvedett abúzus, és/vagy szexuális erőszak átélése (Krausz, 2009), tehát a traumákkal teli, abuzív életesemények, életút nagymértékben összefügghet a bűnelkövetéssel.

Belknap & Holsinger (2014) vizsgálatukban fontos rizikófaktorokként tüntették fel a nőkre jellemző alacsony önértékelést, a nemet, az etnikumot és a szexuális identitást. Továbbá a kutatásban szereplő vizsgálati személyek 7%-a számolt be arról, hogy szülőjük elmeógyógyintézetben van, 11%-uk pedig arról, hogy valamelyik szülőjük elhunyt. A vizsgálati alanyok kétharmada számolt be bebörtönzött szülőről, azonban csupán egyötödük számolt be arról, hogy a családból ők az elsők, akik börtönbe kerültek. A kutatásból az is kiderült, hogy a női résztvevők nagyobb eséllyel számoltak be szülők általi elhanyagolásról, és kétszer akkora eséllyel arról, hogy inkább javítóintézetben szeretnének élni, mintsem családjukkal.

Mindezek mellett, a nem, az életkor és az etnikum mellett a szocioökonómiai-státusz is fontos prediktora lehet a bűnelkövetésnek, hiszen általánosságban (származástól és nemtől függetlenül) a magasabb státusszal rendelkező egyének alacsonyabb mértékben hajtanak végre büntetendő viselkedésmódokat (Ellis et al., 2009 In. Cullen & Wilcox, 2013).

Szintén fontos megemlíteni hajlamosító tényezőként a szerhasználatot, valamint gyermekkori és serdülőkori magatartásbeli zavarokat is (Loeber & Dishion, 1983), illetve az impulzivitás és hiperaktivitást, alacsony gátlás kontrollt, alacsony működésű munkamemóriát (Farrington et al., 1990) (Cullen & Wilcox, 2013). Voorhis et al. (2010) kutatása alapján azonban az alábbi tényezők is fontos szereppel bírnak az elkövetésben: szülőként átélt stressz

(parental stress), a család általi támogatás, iskolai eszközök hozzáférhetősége, lakhatási biztonság, düh vagy hosztilitás, mentális egészséggel kapcsolatos faktorok, gyermekbántalmazás, kapcsolati diszfunkciók, felnőttkori viktimizáció.

Bűncselekmény-típusok

A fiatalkori elkövetések arányát tekintve, több lányt tartóztattak le bizonyos bűncselekményekért. Például az otthonuktól való elszökés 59 %-a és a prostitúció és a kereskedelem általi elkövetések 69 %-a a fiatal lányokat érintette, míg a legtöbb egyéb jellegű bűncselekmény-típust fiúk követték el (Cauffman, 2008).

Dolgozatom vizsgálatának keretén belül különböző bűncselekmény-típusokba (ld.: Résztevők) tartozó elítéltekkel dolgozok együtt. Érdekes lehet megvizsgálni, hogy a bűncselekmény-típusok között fellelhető-e különbség a vizsgált korrelátumok tekintetében. Ehhez azonban szükséges áttekinteni, hogy mely bűncselekmény-kategóriákon belül történik a vizsgálódás.

A kábítószerrel kapcsolatos bűncselekmények tágabb értelmezésben az egészség ellen elkövetett bűncselekmény kategóriákhoz tartoznak, melyek közé sorolhatjuk a Kábítószer-kereskedelem (176–177. §), a Kábítószer-birtoklása (178–180. §), a Kóros szenvedélykeltés (181. §), a Kábítószer készítésének elősegítése (182. §), a Kábítószer-prekurzorral való visszaélés (183. §), az Új pszichoaktív anyaggal való visszaélés (184–184/D. §) és a Teljesítményfokozó szerrel való visszaélés (185. §) bűncselekményeit.

A vagyon elleni bűncselekmények közé tartozik például a Lopás (370. §), Rongálás – (371. §), Sikasztás (372. §), Csalás (373. §), Gazdasági csalás (374. §), Információs rendszer felhasználásával elkövetett csalás (375. §), Hűtlen kezelés (376. §), Hanyag kezelés (377. §), Jogtalan elsajátítás (378. §), Orgazdaság (379. §), Jármű önkényes elvétele (380. §), Uzsora-bűncselekmény (381. §), Magánindítvány (382. §), Értelmező rendelkezések (383. §) bűncselekményei, azonban a kutatásom mintavétele alapján vett egyének, akik a Kalocsai Fegyház és Börtön intézményén belül töltik büntetésüket és csalást vagy zsarolást követtek el, a gazdasági bűncselekmények kategóriájába kerültek besorolásra, melyet maga az intézmény határozott meg.

Az élet -és testi épség ellen elkövetett bűncselekmény típusok közé tartozik az Emberölés (160. §), az Erős felindulásban elkövetett emberölés (161. §), az Öngyilkosságban való közreműködés (162. §), a Magzatelhajtás (163. §), a Testi sértés (164. §), a Toglalkozás körében elkövetett veszélyeztetés (165. §), a Segítségnyújtás elmulasztása (166. §), valamint a Gondozási kötelezettség elmulasztása (167. §) (Bagi et al., 2019)

Bűnelkövetéshez való viszonyulás

Bűnözés narratívája

Az egyes bűncselekmény-típusokat illetően, érdekes lehet megvizsgálni azonban, hogy hogyan viszonyulnak a bűnelkövetők büntetteikhez, azaz érdemes lehet figyelembe venni a bűnözés elkövetők általi narratíváját is.

Ioannou et al. (2015) kutatásukban százhusz bebörtönzött elkövető adatainak vizsgálatával négy narratív bűnelkövetői „szerepet” azonosítottak: a „hős” (hero), a „profi” (professional), a „bosszúálló” (revenger), valamint az „áldozat” (victim) típusokat. Az elemzéseik által megállapították, hogy különböző bűncselekményekhez különböző narratív bűnelkövetői szerepek társíthatók. A „hős” és a „profi” szerepeket a vagyon elleni bűncselekményekkel (lopás, betörés, bolti lopás), kábítószerrel kapcsolatos bűncselekményekkel és rablással, míg a „bosszúálló” és az „áldozat” típusokat az erőszakos bűncselekményekkel, szexuális bűncselekményekkel és gyilkosságokkal hozták összefüggésbe.

A narratív elméletek középpontjában az az elképzelés áll, miszerint az egyének életüket úgy élik, hogy egy olyan történetet, narratívát teremtenek meg, melyben ők maguk a főszereplők, egy olyan valóságot hoznak létre, melyben különböző mentális állapotok, egyedi események és történetek sorozatával kiegészülve cselekednek (Ioannou et al., 2015). A narratív elméleteket továbbfejlesztve eljuthatunk ahhoz az elképzeléshez, mely szerint ezen narratív szerepek közrejátszanak a bűncselekmény elkövetése során is, emellett pedig a bűnelkövetők tulajdonképpen meghatározott szerepeket „megtestesítve” meghatározott narratívák és minták szerint látják a világot, és meghatározott témák által korlátozva cselekednek (Canter, 1994 In. Ioannou et al., 2015).

Presser (2009) szerint ezen narratívák a bűnelkövetés közvetlen előzményeként szolgálnak, melyeket tapasztalatok és megélések formálnak, amelyek a későbbiekben különféle viselkedésmódokban köszönnek vissza. Ahhoz viszont, hogy megértsük, hogy az emberek miért követnek el bűncselekményeket, szükséges törekednünk az adott személy belső történetének megértésére is, tehát a narratívákra, amelyekre maga az elkövető támaszkodik (Canter, 1994; Canter & Youngs, 2009, 2012; Youngs & Canter, 2011, 2012 In. Ioannou et al., 2015). Többek között a nemi erőszak, a zaklatás, a sorozatgyilkosság, a rablás, valamint a gyújtogatás és a betörés bűncselekményeinek megértésében is különféle narratív témák állnak rendelkezésünkre (Ioannou et al., 2015). A kutatók szerint az előbbiekben felsorolt narratív szerepek értelmezésére is próbát tehetünk: A (a) „profi” szerep a kompetenciáról és a környezet feletti uralomról szól, (b) a „bosszúálló” szerep az áldozat szenvedéséről és a hibáztatásról szól,

(c) az „áldozat” szerep az elszigeteltségről és kétségbeesésről szól, végül pedig (d) a „hős” szerep a kihívások vállalásáról és legyőzéséről szól (Ioannou et al., 2015).

Bűntudat, szégyen, jóvátétel

A bűntudat és a szégyen úgynevezett „morális”, én-tudatos érzelmek, ahogyan Kovács (2013) fogalmaz munkájában, és ezen érzelmek célja, hogy megakadályozzák az egyént, az újabb morális vonatkozású tettek, jelen esetben bűncselekmény elkövetésében.

Horváth-Szabó (2002,1) így fogalmaz a bűntudat definícióját illetően: *“A bűntudat komplex érzelem, (...) Ahhoz, hogy a fejlődő ember bűntudatot éljen át, a személyiség olyan összetevőinek bizonyos szintű fejlettségére van szükség, mint az én kialakulása, önreflexió, kötődés, a társas szabályok belsővé válása, a lelkiismeret, az értelmi működések magasabb szintje.”*

Kovács (2013) elkülöníti továbbá a bűntudat és a szégyen fogalmát. A bűntudat az elkövetett cselekedetre fókuszál, (tehát „rosszat tettem”), ami miatt az áldozat felé megbánással, empátiával, bocsánatkéréssel fordulhat. Az egyén képessé válik arra, hogy a jóvátételi szándékát cselekedetbe fordítsa, hiszen énképe nem szenvedett sérülést. Ezzel szemben a szégyen sokkal inkább az egyénre vonatkozik, így a személy a „rosszat tettem, tehát rossz ember vagyok” érzést éli át, ami miatt kisebbségi érzést él meg, tehát énképe és önértékelése sérül. A negatív érzések által pedig nem kerül sor a jóvátételre. Kovács (2013) kutatásában azonban azt is alátámasztotta, hogy a bűntudat és szégyen érzéseinek kialakulását megelőzi az, hogy az elítélt magát bűnösnek vallja vagy érzi-e, – hogy önmagát felmenti-e az elkövetett cselekedet alól –, tehát, hogy felelősséget vállal-e tetteiért.

A jóvátételi motiváció tulajdonképpen a „morális bűntudat feszültségének” feloldásához kötődik, mely magában foglalja a felelősségvállalást, valamint azt, hogy a későbbiekben az egyén betartja az elkövetett (bűn)tettre vonatkozó törvényeket, illetve elfogadja tetteinek következményeit. A másik oldalról azonban a bűntudati feszültség feloldásának egyéb módjai lehetnek a körülményekre való hivatkozás, a bűnbakképzés, végső esetben pedig a törvény megtagadása, a lelkiismeret elnyomása, a törvényszegést normalizáló, sajátos elgondolása, megengedő értelmezési módja. Az utóbb említett stratégiák esetében az egyén a felelősséget áthárítja valaki másra, tetteiért nem fogadja el a következményeket (Horváth-Szabó, 2013). Ahhoz, hogy megértsük, az egyes elkövetők hogyan viszonyulnak az általuk véghez vitt cselekedetekhez, szükséges vizsgálni a bűntudat és a megbánás folyamatait is.

Célkitűzés

Kutatásom célja vizsgálni a bűncselekmények elkövetése mögött rejlő okokat, azaz feltérképezni, hogy mely rizikófaktorok és fontos életesemények lehetnek hatással a deviáns magatartásra, különböző bűncselekmények által létrehozott csoportok összehasonlításával. Továbbá vizsgálni kívánom, hogy az egyes bűncselekmény-típusba tartozó egyének hogyan viszonyulnak az elkövetett bűntettéhez (bűnösségérzés, felelősségérzet, megbánás, resztoratív szándék), valamint, hogy milyen elképzelésekkel rendelkeznek a jövőt vagy akár az esetleges szabadulás utáni életet illetően. Jelen kutatás keretein belül azonban a terjedelmi korlátok miatt elsősorban az életút béli sajátságokat és rizikótényezőket, valamint a bűnről való gondolkodást és viszonyulást kívánom górcső alá venni, kiegészülve az egyes bűncselekménytípusba tartozó egyének családi hátterének (pl.: szülői bánásmód) és bántalmazással kapcsolatos tapasztalatok feltárásával, kvantitatív és kvalitatív módszerek segítségével egyaránt.

Kutató kérdésfeltevés, hipotézisek

Kutatói kérdésem fókuszában az áll, hogy a bűncselekménykategóriák által létrehozott csoportok között fellelhető-e különbség az életútban megmutatkozó rizikótényezők, fontos életesemények, a bűnről való gondolkodás tekintetében, illetve, hogy miként definiálható a szülőkkel való kapcsolat (szülői attitűdök, nevelési stílus és bánásmód). A későbbiek során kutatásom az alábbi hipotézisekkel került bővítésre:

H1: Feltételezem, hogy a női elítéltek életútjában nagymértékben megjelennek bántalmazással és viktimizációval kapcsolatos tapasztalatok.

H2: Feltételezem, hogy a női elítéltek a *Holmes-Rahe Életesemény Skálán* a (negatív) életeseményekben magasabb átlageredményt érnek el a normál populációkhoz viszonyítva.

Módszer

Résztvevők

A kísérletben résztvevő személyek a Kalocsai Fegyház és Börtön intézményén belül kerültek kiválogatásra. Kutatásom résztvevői bűncselekmény-kategóriák (*kábítószerrel kapcsolatos bűncselekmény, gazdasági bűncselekmény, vagyon elleni bűncselekmény, testi épség -és élet ellen elkövetett bűncselekmény*) által lettek csoportokra osztva, melyben kategóriánként öt-öt nő vett részt. Ez alól pedig kivételt képez az *élet-és testi épség ellen elkövetett bűncselekmények* kategóriája, hiszen ennek keretén belül négy személy adatai kerültek elemzésre, így összesen N=19 nő vett részt a vizsgálatban, átlagéletkorukat tekintve M=42,2 (SD=10,9). A minta kiválasztásában a Kalocsai Fegyház és Börtön munkatársai

segédkeztek, a toborzás során a kísérletre alkalmas egyének önkéntes alapon vehettek részt benne. A vizsgálatban résztvevők 18. életévüket betöltötték és minden kísérleti személy beleegyezését adta a vizsgálathoz.

Eszközök

Demográfiai adatlap

A demográfiai adatlap kérdései által szélesebb belátást nyerünk a vizsgálati személyekről, és akár az egyes rizikótényezők is feltérképezhetővé válhatnak, így a vizsgálati alanyok demográfiai adatlapjához hozzátartozó felméréseket az *Eredmények* egységen belül kívánom felvázolni. Az adatlapon kapott értékekhez tartozó ábrákat a dolgozathoz csatolt mellékleteket tartalmazó dokumentumban tekinthetik meg.

A demográfiai adatlap az alapvető demográfiai adatok (életkor, hovatartozás, iskolai végzettség, szocioökonómiai státuszra vonatkozó kérdések) felmérésén kívül tartalmazott a büntetett előélettel, a jelenlegi bűncselekmény részleteivel, egészséggel és mentálhigiénével kapcsolatos kérdéseket. Valamint felmérésre került a szerhasználattal, a bántalmazással, a vallásossággal való tapasztalat és a családi háttérrel és családi státusszal kapcsolatos kérdések is, a bűnösségérzet és megbánás, illetve a felelősségvállalásra és a resztoratív szándéokra vonatkozó kérdésekkel kiegészülve.

Interjúkérdések

Mindezek mellett, jelen kutatás eredményeinek kvalitatív módszerrel való értelmezését a demográfiai adatlap végén található nyitott interjúkérdések (Mellékletek, 1. táblázat) határozták meg.

A kvalitatív elemzés tekintetében azonban megjegyzendő, hogy az adatok csak részlegesen kerültek feldolgozásra, hiszen nem pusztán a fentebb látható kérdésekkel dolgoztam. Eredetileg összesen öt nyitott kérdéssel kívánom felmérni az elkövetett bűncselekményhez való viszonyulást. Ez azonban meghaladná a kutatás terjedelmi kereteit, így leginkább a jelenlegi kutató kérdésfeltevésre támaszkodik és az elemzés során is ezek kerülnek a fókuszba.

Kérdőívek

CRIME-PICS II, Problem Inventory

A *CRIME-PICS II* (Frude et al., 1994) egy olyan mérőeszköz, mely alapvetően az elítéltek attitűdbeli változásainak feltérképezésére szolgál. A kérdőív által betekintést nyerhetünk a vizsgálati személyek bűnelkövetéséhez és az általuk elkövetett bűncselekményhez való viszonyulásába, valamint a visszaesés (re-offending) bejósolásának

felmérésére is alkalmas lehet. Mindezek mellett, segíthet megérteni az elkövető belső tartalmait, valamint felmérni az egyén bűnelkövetéshez, jóvátételi szándékhoz kapcsolódó attitűdjeit, így az intervenciós és prevenciós munkák alapjait is képezheti.

A *CRIME PICS-II* mérőeszköz (Frude et al., 1994) 20 attitűddel kapcsolatos kérdőív itemet (pl.: *Nem tekintem magam igazi „bűnözőnek” / Ha az embernek nincs pénze, nem hibáztathatják a lopásért/ Nem volt áldozata a bűncselekménye(i)mnek*) tartalmaz, mely a bűnről és bűnelkövetésről való gondolkodást hivatott mérni. Emellett pedig egy 15 itemes *“Problem inventory”*-t is ki kellett tölteniük a vizsgálati személyeknek, melyben az elkövető életével kapcsolatos problémákat térképezhetjük fel (pl.: *Pénzzel kapcsolatos problémák / Foglalkoztatási kilátásokkal kapcsolatos problémák / Egészséggel és edzettséggel való problémák*). Ez utóbbi (a demográfiai adatlappal és egyéb kérdőívekkel) kiegészülve a rizikófaktorok felmérésére is alkalmas lehet jelen kutatás alapkérdéseit tekintve.

A kísérleti résztvevők válaszaikat egy ötfokú Likert-skálán határozhatták meg (5=Teljes mértékben egyetértek, 1=Egyáltalán nem értek egyet), majd pedig a válaszokat öt pontszám kategóriaként értelmezhetjük, melyek tulajdonképpen a kérdőív faktoraiként szolgálnak: a G pontszám az elítélt bűnelkövetéssel kapcsolatos általános attitűdjét tükrözi, az ehhez kapcsolódó specifikus pontszámok közé pedig az *újboli visszaesés anticipációja* (A, Anticipation of re-offending), az *áldozat sérülésének tagadása* (V, victim hurt denial), a *bűn(özés) értékelése mint kifizetődő cselekedet* (E, evaluation of crime as worthwhile), valamint a *jelenlegi problémák percepciója* (P, perception of current problems). Ezeket a faktorokat a továbbiakban a magyarra fordított megfelelőjükkel fogom használni. A *Problem Inventory* esetén pedig a kísérletben résztvevők egy nullától háromig terjedő Likert-skálán határozhatták meg válaszukat (0=Egyáltalán nem probléma és 3=Nagy probléma).

A kérdőív használatának eredeti funkciója, hogy többszöri felvételével információt nyújtson az elkövető attitűdbeli változásairól, azonban ahogyan maguk a szerzők is megfogalmazzák a kérdőív eredménye „egy adott időpont pillanatfelvétele”.

A kérdőív csomaghoz a szerzőktől megvásárolva férhettem hozzá, melyet követően három egymástól független fordítóval magyar nyelvre fordítottuk.

Holmes-Rahe Életesemény Skála

Kutatásomban többek között a *Holmes és Rahe-féle Stressz és Megküzdés Kérdőív, Életesemény Skálájának* magyar adaptációját használtam fel, mely egy 54 tételes életesemény lista, amely pozitív és negatív jelentős életeseményeket tartalmaz (Rózsa et al., 2005). A vizsgálat során, az instrukcióban megadottak alapján, a vizsgálati személyeknek a bűncselekmény elkövetését megelőző egy év életeseményeit volt szükséges megjelölniük,

amennyiben az adott állításban megfogalmazottak megtörténtek velük. Az *Életesemény Skála* öt fontos életterületet, ezzel együtt témát jelöl meg, és ezekbe osztva jelennek meg az egyes tételek. Ez az öt témakör az: *Egészség*, a *Munka*, az *Otthon és család*, a *Személyes változások*, valamint a *Gazdasági változások*. Az itemek között szerepel például a „*szülők elváltak*”, a „*spontán vetélése vagy abortusza volt*”, valamint a „*változás történt munkakörülményeiben*” tételek, és ehhez hasonló, az öt témakört felölelő fontos életesemények megfogalmazásai.

Szülői Bánásmód Kérdőív (H-PBI)

Végezetül pedig a *Szülői Bánásmód Kérdőív* magyar adaptációja (Tóth & Gervai, 1999) került felvételre, mely a vizsgálati személyek gyermekkorban átélt szülői bánásmódról kialakított megítélését méri fel. A kérdőívet eredetileg kétszer szükséges felvenni, egyszer az anyára vonatkozó, egyszer pedig az apára vonatkozó szülői bánásmód percepciót vizsgálva, azonban esetünkben ez egyszer került felvételre. Ennek oka, hogy a vizsgálati minta nagy része egyszülős háztartásban nevelkedett, így az instrukciók tulajdonképpen a „releváns szülő” kiválasztásával vagy mindkét szülő együttes értékelésével történt. A kérdőív válaszadási lehetőségei pedig egy az egyes szülői viselkedésmódok és attitűdök megítélése tekintetében a következők voltak: Egyáltalán nem jellemző, Alig igaz, Általában igaz, Nagyon jellemző. A kérdőív itemei (pl.: „*Kevesebbet segített, mint amire szükségem lett volna*”, „*Igyekezett függő, önállótlan helyzetben tartani*”, „*Meleg, barátságos hangon beszélt hozzám*”) három faktorba rendeződnek, melyek a *Szeretet*, a *Korlátozás*, valamint a *Túlvédés* faktorai.

Vizsgálat menete

A vizsgálat első szakaszában a Kalocsai Fegyház és Börtön intézményével való kapcsolatfelvétel, valamint a szükséges engedélyek beszerzése történt meg. Ezesetben a Büntetés-Végrehajtás rendszerén belül egy kutatási tervvel ellátott kutatási kérelem leadását volt szükséges véghez vinni. Ezt követően a Büntetés-Végrehajtás Kutatás Koordinációs Bizottságának döntése alapján folytathattam a kutatási tevékenységet. Majd, az engedélyek beszerzését követően a felhasználni kívánt kérdőívek beszerzése, és a *CRIME-PICS II* kérdőívcsomag esetén, annak megvásárlása következett.

A vizsgálat a Kalocsai Fegyház és Börtön Büntetés-végrehajtás intézményén belül, egy erre kijelölt teremben került felvételre. Minden személlyel egyesével találkoztam, ahol a megfelelő biztonsági intézkedések végrehajtása után a kísérleti személlyel ketten tartózkodtunk a teremben a bizalmas légkör kialakítása érdekében. A vizsgálati személyek esetén interjú, ezen belül is „kikérdezés” módszerét alkalmaztam, tehát a demográfiai adatlap, az interjú kérdései, valamint a kérdőív is általam kerültek kitöltésre.

A vizsgálat kezdeteként a vizsgálati személyek tájékoztatása történt meg, ahol beleegyezésüket adták a kutatásban való részvételre, amit követően a beleegyező nyilatkozatokat is kitöltötték.

Ezt követően elsőként a demográfiai adatok felmérésére került sor, majd pedig a nyitott kérdésekre való válaszadás következett.

A demográfiai adatlap után a *CRIME-PICS II* kérdőívsomag következett. A kérdőívsomaghoz tartozó *Problem Inventory* tételei egymás után kétszer kerültek felvételre, melynek során először is arra kértem a vizsgálati személyeket, hogy gondoljanak a bűncselekmény elkövetésének idejére, annak érdekében, hogy megvizsgálhassuk, hogy milyen nehézségekkel rendelkeztek az elkövetés időszakában. A másodszori felvétel esetén pedig az instrukcióban arra kértem őket, hogy képzeljék el, hogy szabadlábban vannak, és mintegy jósolják be, hogy szerintük milyen problémákkal fognak majd rendelkezni a szabadlábba való helyezés után.

A következő kérdőív az *Életesemény Skála* volt. Ezen esetben pedig arra kértem a vizsgálati személyeket, hogy összpontosítsanak a bűncselekmény elkövetését megelőző egy év történéseire.

Az vizsgálat utolsó szakaszában pedig a *Szülői Bánásmód Kérdőív* (H-PBI) következett.

Eredmények

A kvantitatív adatok elemzése a Jamovi nevű statisztikai szoftver 2.5.3-as verzióját (The jamovi project, 2023) használtam, míg a kvalitatív eredmények az IRaMuTeQ (Interface de R pour les Analyses Multidimensionnelles de Textes et de Questionnaires) (Ratinaud, 2009) szoftver által kerültek elemzésre.

Életútban fellelhető rizikótényezők

Az életútban fellelhető rizikótényezőkre vonatkozó adatok több forrásból kerültek kinyerésre, hiszen az erre vonatkozó eredmények mind a *demográfiai adatlap* által kapott információkból, mind pedig az *Életesemény Skála* és a *CRIME-PICS II* kérdőív, valamint a *Problem Inventory* tételei által kerültek meghatározásra.

Demográfiai adatok

Az egyes demográfiai adatok elemzéseit a későbbiekben bemutatott kérdőíveken kapott eredmények szempontjából szolgálhatnak kiegészítő információkkal. A vizsgálati minta szocioökonómiai státuszára vonatkozó információkat a mellékletekben látható grafikon és diagrammok segítségével szemléltetem (Mellékletek, 1., 2., 3., 4. ábra). A minta esetén érdemes lehet figyelembe venni az iskolai végzettséget (a vizsgálati személyek 71,4%-a

középfokú végzettséggel rendelkezik) (4. ábra), valamint a büntetett előéletre vonatkozó adatokat (5. ábra). Többek között elmondható, hogy az önbevalláson alapuló válaszadás során a résztvevők 32%-a büntetett előélettel rendelkezik, míg a minta 68%-a arról számolt be, hogy nem rendelkezik büntetett előélettel.

A vizsgálati személyek, és családjaik esetében felmerülő szerhasználati tapasztalat (Mellékletek, 11. ábra) a következőképpen alakult: a minta (N=19) 53%-ánál előfordult szerhasználati tapasztalat, valamint a családban megjelenő szerhasználat 32%-ban figyelhető meg. Emellett az egészséggel kapcsolatos eredményeket tekintve azt találtuk, hogy a minta (N=19) 58%-a vett már részt egészségügyi kezelésen, valamint gyógyszeres kezelésben, a vizsgálati minta 42%-a rendelkezik valamilyen diagnosztizált betegséggel, 21%-a pedig rendelkezik diagnosztizált mentális betegséggel (Mellékletek, 12. ábra). Felmértük továbbá minden demográfiai adat esetében ezek tartalmát (pl.: hogy pontosan milyen betegséggel rendelkezik), melyeket későbbiek során érdemes lehet elemezni.

A kutatásban résztvevők bántalmazással kapcsolatos megélései és tapasztalatai alapján elmondható, hogy a jelen minta egészét tekintve (N=19) 19-ből 12 személyt, (tehát a vizsgálati személyek 63%-át) bántalmazták már élete során (Mellékletek, 13. ábra). Ezeknek módját is felmértük, és a legtöbb esetben ez lelki és fizikai, valamint szexuális bántalmazás volt.

Mindezek mellett a bűnelkövetésről való gondolkodás, és a bűncselekményhez való viszonyulás is fontos lehet a dolgozat szempontjából, melyhez hozzá tartozik a bűnösség megítélése (Mellékletek, 14. ábra), ezesetben az egyéneknek elsőként a „*Gondoljon a tetteire, ami miatt jelenleg büntetését tölti a börtönben. Ön bűnösnek érzi magát?*” kérdést tettem fel. A résztvevők általánosságban igennel vagy nemmel válaszoltak, azoknak a személyeknek a válaszait, akik nem így tettek, a „kitérő válaszok” közé soroltam. Az eredmények alapján látszik, hogy a vizsgálati minta (N=19) 33%-a érzi magát bűnösnek, 47% nem érzi magát bűnösnek, és a további 20%-ba sorolható személyek kapták a „kitérő válasz” lehetőségét.

Felmérésre került azonban az is, hogy az egyes elkövetők (N=19) minek tulajdonítják a bűncselekményt, tehát, hogy megjelenik-e a felelősségvállalás (Mellékletek, 15. ábra). A kérdés így hangzott: „*Mit gondol, ki volt a felelős mindezért?*” Ezt utólag a válaszokból kinyerve kódoltam át és a „válasz” lehetőségek és eredmények pedig a következők voltak: körülményekre (26%), sértettre (5%), tettestársra (67%), önmagára (67%), részben önmagára (67%), egyéb (3%).

Végezetül pedig jelen kutatásban a resztoratív, azaz jóvátételi szándékra vonatkozó kérdéseik válaszait szeretném felvázolni (Mellékletek, 16. ábra). A kérdés ezesetben pedig így hangzott: „*Amennyiben lehetősége adódna arra, hogy találkozzon a sértett személlyel, élne*

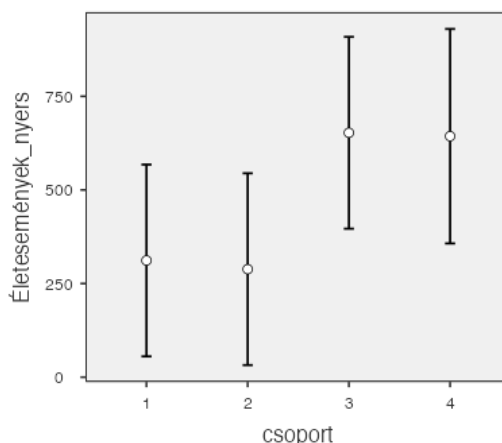
ezzel a lehetőséggel? Ha igen, miért, ha nem, miért nem? Mit tenne?” Ezen esetben elmondható, hogy a vizsgálati minta (N=19) 58%-a élne a lehetőséggel, hogy találkozzon a sértett személlyel, míg a minta 5%-a „nemmel” válaszolt. Az egyéb kategóriába leginkább szintén a „kitérő válaszok” kerültek, valamint azok, akik úgy gondolták, hogy a bűncselekményüknek nem volt áldozata.

Életesemény Skála

A *Holmes-Rahe Életesemény Skála* esetén a vizsgálati személyek által elért pontszámokra leíró statisztikát ($M=465$; $SD=304$) és normalitás vizsgálatot ($W=0,969$; $p=0,750$) futtattam. Ezen esetben elmondható, hogy a Skála normáeloszlást mutat. A legmagasabb elért pontszám 1122, míg a legalacsonyabb a 0 volt.

Az eredmények csoportok közötti különbségeinek vizsgálatára pedig varianciaanalízist végeztem, melynek eredményei ($F(3)=2,66$; $p=0,086$) alapján elmondható, hogy a bűncselekménykategóriák között nincs szignifikáns különbség. A csoportok között elért pontszámok átlaga a következőképpen alakulnak: *kábítószerrel kapcsolatos bűncselekmény* $M=312$, *gazdasági bűncselekmény* $M=653$, *vagyon elleni bűncselekmény* $M=652$, míg az *élet-és testi épség ellen elkövetett bűncselekmények* tekintetében az átlag $M=644$.

6. ábra. Az Életesemények Skálán elért pontszámok bűncselekmény csoportonkénti lebontása.

Megjegyzés. 1=kábítószerrel kapcsolatos bűncselekmény, 2=gazdasági bűncselekmény, 3=vagyon elleni bűncselekmény, 4=testi épség -és élet ellen elkövetett bűncselekmény.

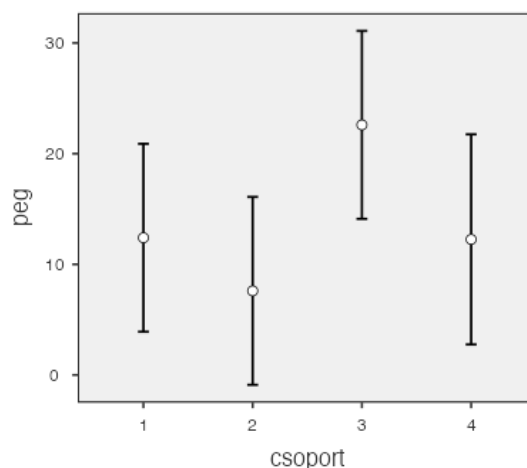
Problem Inventory

A *CRIME PICS-II* mérőeszközhöz tartozó *Problem inventory* esetében két faktor létrehozásával (az *elkövetés idejére vonatkozó problémák*, és a *szabadulás utáni problémák percepciója*) az elkövetés idején mért eredmények átlaga (N=19) $M=13,8$ ($SD=9,97$), míg a szabadulás után feltételezett nehézségek esetén (N=18) az átlag $M=8,83$ ($SD=8,58$) volt. A *Problem Inventory* kérdőívben belül az *elkövetés idejére vonatkozó problémák percepciója* (peg)

($W=0,951$, $p=0,416$) normáloszlást mutat, míg a szabadulás utáni problémák percepciója (pug) ($W=0,872$, $p=0,019$) nem mutat normális eloszlást. A *Problem Inventory* esetén is reliabilitás tesztet végeztem (Cronbach alfa=0,834), és a kérdőív jó megbízhatósággal rendelkezik.

A *Problem Inventory* esetében a csoportok összehasonlítására non-parametrikus egyfaktoros variancia-analízist futtattam, azonban ez esetben sem beszélhetünk szignifikáns eredményekről, hiszen a bűnelkövetés idején való nehézségek ($\chi^2(3)=4,90$; $p=0,180$), valamint a szabadlábba helyezés idejére feltételezett problémák ($\chi^2(3) = 4,94$; $p=0,176$) eredményeit láthatjuk. Eszerint nincs különbség a problémák percepciójában a bűncselekménykategóriák között, ennek megállapítására további vizsgálódás volna szükséges. Azonban a szabadulás előtti problémák percepcióját illetően variancianalízist is végeztem ($F(3, 15) = 2,52$; $p = 0.098$, $\eta^2 = 0,335$), melynek eredménye azt jelzi, hogy van némi különbség a csoportok között, azonban ez nem mutat kifejezett szignifikanciát

7.ábra. A *Problem Inventory* esetén elért pontszámok bűncselekmény csoportonkénti lebontásban.

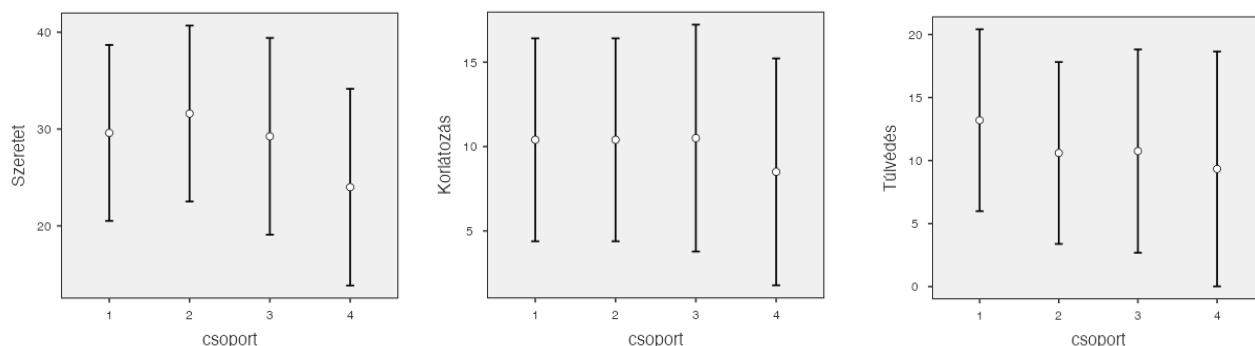
Megjegyzés. 1=kábítószerral kapcsolatos bűncselekmény, 2=gazdasági bűncselekmény, 3=vagyon elleni bűncselekmény, 4=testi épség -és élet ellen elkövetett bűncselekmény.

Szülői Bánásmód Kérdőív (H-PBI)

A *Szülői Bánásmód Kérdőív*re szintén leíró statisztikát futtattam. A kérdőív egyes faktor átlagai pedig az alábbiak szerint kerülhetnek meghatározásra: Szeretet ($M=27$), Korlátozás ($M=10$), Túlvédés ($M=11$). A mérőeszközt továbbá normalitásvizsgálatot is végeztem ($W=0,951$, $p=0,480$), így a kérdőív normáloszlásúnak tekinthető. A megbízhatóság érdekében a reliabilitás tesztet is elvégeztem (Cronbach-alfa=0,884), és a kérdőív jó megbízhatósággal rendelkezik.

A kérdőívben belül a három alfaktor eredményeiben kívántam feltérképezni a csoportok közti különbségeket. Azonban a csoportokon belül sem a Szeretben ($F(3)=0,503$; $p=0,686$), sem a Korlátozásban ($F(3)=0,098$; $p=0,960$), sem pedig a Túlvédésben ($F(3)=0,197$; $p=0,896$) nem találtam szignifikáns különbségeket.

8. ábra. A Szülői bánásmód faktorain (Szeret, Korlátozás, Túlvédés) elért eredmények.

Megjegyzés. 1=kábítószerrel kapcsolatos bűncselekmény, 2=gazdasági bűncselekmény, 3=vagyon elleni bűncselekmény, 4=testi épség -és élet ellen elkövetett bűncselekmény.

Bűnről való gondolkodás

CRIME-PICS II

A *CRIME PICS-II* esetében a fő faktorok szerinti lebontásban: A (visszaesés anticipációja, $N=18$) átlaga $M=4,28$ ($SD=5,49$), V (áldozati sértettség tagadása, $N=19$) átlaga $4,95$ ($SD=4,17$), az E (a bűnözés értékelése, mint kifizetődő viselkedés, $N=18$) faktor esetében pedig az átlag $M=3,67$, ($SD=4,33$). A G faktor (a bűnelkövetéshez való általános attitűd, $N=18$) átlaga $M=24,6$ ($SD=10,7$). A visszaesés anticipációja ($W=0,757$; $p < 0,001$), az áldozati sértettség tagadása ($W=0,032$; $p=0,004$), a bűnözés megítélése, mint kifizetődő viselkedés ($W=0,827$; $p=0,004$), valamint a bűnelkövetéshez való általános attitűd ($W=0,880$; $p=0,026$) faktorai nem mutatnak normális eloszlást. A megbízhatóság érdekében reliabilitás tesztet végeztem (Cronbach alfa= 0,848) és a kérdőív jó megbízhatóságúnak bizonyult.

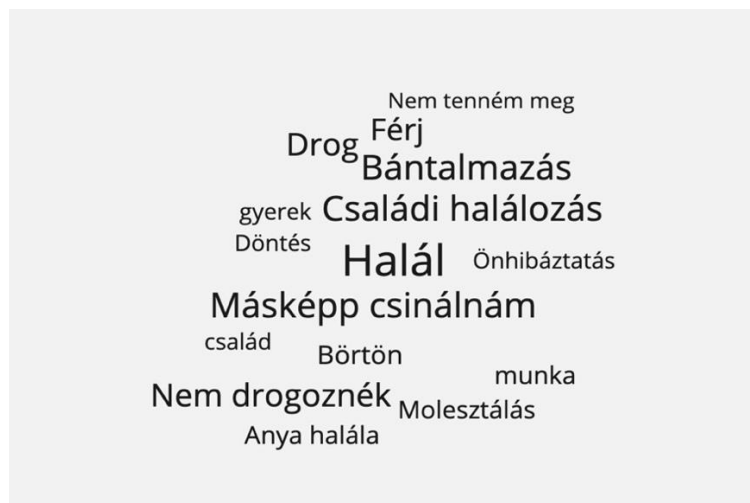
A csoportok összehasonlítására non-parametrikus egyfaktoros variancia-analízist végeztem. A Kruskal-Wallis teszt eredményei alapján megállapítható, hogy nincs szignifikáns különbség a bűnelkövetéshez való általános attitűdben ($\chi^2(3) = 0,493$; $p = 0,920$), a visszaesés anticipációjában ($\chi^2(3) = 0,821$; $p=0,844$), az áldozati sértettség tagadásában ($\chi^2 = 3,693$; $(df)=3$; $p = 0,297$), valamint a bűnözés értékelése, mint kifizetődő viselkedés ($\chi^2(3) = 1,254$; $p = 0,740$) faktorok között nem mutatkozik szignifikáns eltérés a bűncselekmény kategóriák alapján.

Interjúkérdések

Az általam felhasznált három interjúkérdés elemzésére tehát az IRaMuTeQ (Ratinaud, 2009) szoftver volt segítségemre. Két független kódoló végezte el az elemzést, majd pedig végül egy személy összesítette azt. Az interjú anyagokat témakörök (57 szöveg szegmens) szerint csoportosítottuk és kódoltuk és egységesen elemeztük a három kérdést, mivel vizsgálati személyeink válaszai sok esetben átfedésben voltak egymással. Az interjú anyagok tehát nyitott kérdéseket tartalmaztak, ahol az első kérdés („*Volt esetleg életében valamilyen traumatikus esemény, amely nagy hatással volt Önre?*”) a rizikótényezők témakörét ragadta meg. A második kérdés („*Mit gondol, mi vezette Önt a bűncselekmény elkövetéséhez?*”) az „okozás” témakörével foglalkozik, mely igyekszik felmérni, hogy maguk az elkövetők milyen tényezőket tulajdonítanak a bűncselekmény elkövetéséhez. A harmadik kérdés pedig („*Arra szeretném kérni, hogy gondoljon a bűncselekmény elkövetésére. Ha visszapörgethetné az időt, ha másképp tehetne bármit is, mit és hogyan csinálna másképp?*”) részben a felelősségvállalás, valamint a resztoratív szándék elemzésére lehet alkalmas, de fontos lehet akár a visszaesés bejölését tekintve is. A hapax érték (41%) által láthatjuk, hogy a vizsgált adatok megfelelőek lehetnek az elemzésre (Vizeu Camargo & Justo, 2013).

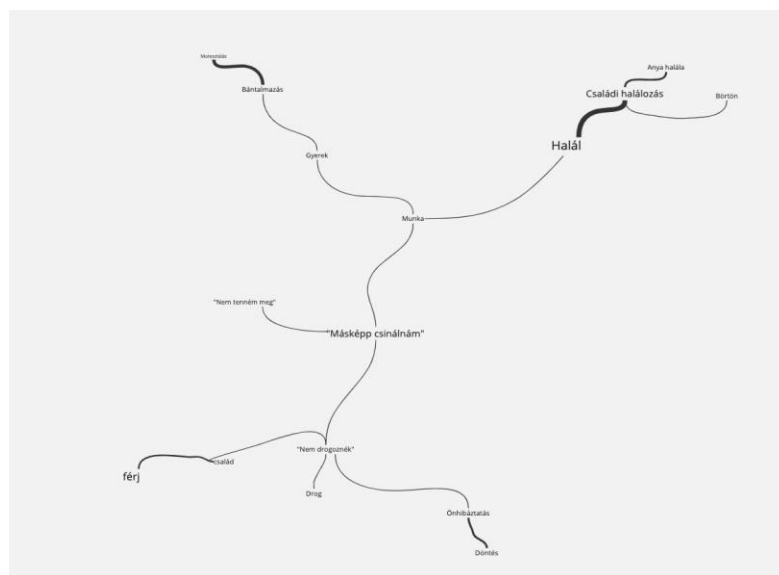
A három interjúkérdés elemzése során a négy bűncselekménytípust, valamint az interjúkérdéseket is egy egységként kezeltük, és elsőként a gyakori előfordulású szavak vizsgálatát végeztük el. Ahogyan az ábrán (9. ábra) is látszik a leggyakoribb szó a *halál*, a *családi halálozás*, valamint a *bántalmazás* volt. Nagy gyakorisággal jelent meg továbbá a *férj* és a *drog* szavak is, azonban a harmadik kérdésre adott válaszok közül leginkább a „*másképp csinálnám*”, „*nem tenném meg*”, a „*nem drogoznék*” válaszok jelentek meg nagy arányban. A magas előfordulási gyakoriságú szavakat egy fejlődési ábrával (dendrogram, 10. ábra) is szemléltetem, ahol az egyes szavak közti összefüggések is láthatóvá válhatnak.

9. ábra. Magas előfordulási gyakoriságú szavak az interjúkérdések tekintetében (szófelhő).

Megjegyzés. Az ábra eredetileg angol nyelven került elkészítésre, így azt magyar nyelvre fordítva a *Miro szoftver* (Maplesoft, 2019) alkalmazásának segítségével hoztam létre.

10. ábra. Magas előfordulási gyakoriságú szavak az interjúkérdések tekintetében (dendogram).

Megjegyzés. Az ábra eredetileg angol nyelven került elkészítésre, így azt magyar nyelvre fordítva a *Miro szoftver* (Maplesoft, 2019) alkalmazásának segítségével hoztam létre.

Ezt követően pedig a három interjúkérdésre vonatkozóan, a bűncselekmény kategóriákat csoportosítva *Interpretatív Fenomenológiai Analízist* (IPA) végeztünk, mely vizsgálati személy saját tapasztalatait emeli a fókuszba, és annak mélyreható megértésére törekszik. A kvalitatív kutatások ezen formája egy, a résztvevő sajátos élményvilágának megértésére alkalmas módszer lehet (Kassai et al., 2017).

A második elemzés folyamán azt az eredményt találtuk, hogy a *kábítószerrel kapcsolatos bűncselekmények* kategóriájához tartozó egyéneknél nagy előfordulással jelentek

meg az alábbi szavak: *férfi, szerelem, család, megállítani vagy elhagyni a társat*, alacsony előfordulással jelentek meg azonban a: *molesztálás*, valamint az *önhibáztatás* szavai.

A *gazdasági bűncselekmények* kategóriáját illetően nagy gyakorisággal jelentek meg, hogy „másképp csinálnám”, „*körütekintőbb lennék*”, valamint, hogy „*más döntést hoznék*”, emellett a szövegek elemzése során nagy előfordulással megjelent, hogy leginkább férfiakat „hibáztatnak”. Ezzel szemben alacsony előfordulást mutatott a *drog*, és a *férj* szavak megjelenése.

A *vagyon elleni bűncselekmények* kapcsán magas előfordulást leginkább az alábbi válaszok jelentek meg: „*nem volt pénz*”, de az *anya halála*, az *önhibáztatás*, illetve az *otthon hiánya* (lakhatási problémák is nagymértékben megjelenő motívumoknak tekinthetők. Náluk az alacsony megjelenéssel jellemezhető szavak a *férj*, valamint a *munka* volt témamegjelölésként.

A *testi épség -és élet ellen elkövetett bűncselekmények* tekintetében pedig azt találtuk, hogy nagy előfordulási aránnyal jelent meg a *munka* témamegjelölése (pl.: „*felmondtam volna*”, „*mást választanék*”, „*előbb elmentem volna*”), a *párkapcsolattal* kapcsolatos témakörök, a *harag* vagy *méreg* érzelmegjelölése, valamint a *prostitúció*. Alacsony előfordulást mutatott azonban esetükben a *drog*, az *önhibáztatás*, valamint a *börtönbevonulás* traumaként való interpretációjának motívuma.

A kvalitatív elemzés során azonban megvizsgáltuk, hogy milyen módon jelennek meg a bántalmazással kapcsolatos tapasztalatok a női elkövetők esetében. Több bántalmazási forma is azonosítható volt, mint például a fizikai, a szexuális és a verbális abúzus (Mellékletek, 2. táblázat) is, mindezek belül többek között a prostitúcióra való kényszerítés, a megalázás, az elhanyagolás is témaként jelentek meg az első interjú kérdésre (*Volt esetleg életében valamilyen traumatikus esemény, ami nagy hatással volt önre?*) adott válaszok vizsgálata során. Interpretatív Fenomenológiai Analízis (IPA) módszerének segítségével érdekesnek tartottuk felmérni, hogy miként keretezik az abúzust maguk az alanyok, emellett, hogy fontos információként szolgálhat számunkra a bántalmazás különféle módjainak feltérképezése is, ez azonban szintén nem része a kutatás jelenlegi formájának.

Megvitatás

Kutatásom tehát elsősorban a bűnelkövető nők körében előforduló rizikótényezőket és sajátos életeseményeket, valamint a bűnhöz való viszonyulást, és az arról való gondolkodást hivatott vizsgálni, különböző bűncselekmény-kategóriákba (*kábítószerral kapcsolatos bűncselekmények, gazdasági bűncselekmények, vagyon elleni bűncselekmények*, valamint *testi*

épség -és élet ellen elkövetett bűncselekmények csoportjába) tartozó egyének eredményeinek összehasonlításával.

Rizikótényezők

Kutatói kérdéseim első felvetése a rizikótényezőkre fókuszál, ezen belül is arra, hogy vajon fellelhető-e különbség a bűncselekménykategóriák között az életút béli sajátságok és hajlamosító tényezők tekintetében.

Először is azt vizsgáltam meg, hogy van-e különbség a csoportok között a problémák percepcióit felmérő *Problem Inventory* eredményei alapján. Itt tehát a kérdőív eredeti instrukciójához képest a vizsgálati személyekkel kétszer vettem fel a tételsort. Ennek oka az volt, hogy kíváncsi voltam arra, hogy az egyének miként jósolják meg szabadulás utáni életet, amely eredmény hasznos lehet a bűncselekményhez való viszonyulás tekintetében is, valamint a későbbiekben a jövővel kapcsolatos kilátások elemzése során is. Az eredmények alapján ugyan található némi különbség a csoportok között, azonban ez csupán következtetni enged bennünket a valós különbségek feltárására, hiszen nem beszélhetünk szignifikanciáról. Ennek ellenére összességében elmondható az, hogy átlagosan a bűnelkövetés idejére a vizsgálati személyek sokkal inkább észleltek problémákat visszamenőleg, mintsem a szabadulás utáni életre vonatkozóan. Az, hogy mely itemek esetén voltak nagy gyakoriságú válaszok, tehát, hogy mely problémák jelentek meg egységesen magasabb arányban a bűnelkövetés idején, valamint a szabadulás után, további vizsgálódásra adhat számunkra lehetőséget. Kétségtől fontos lehet azonban figyelembe venni az elítélt nők körében megmutatkozó nehézségeket, hiszen többek között ismeretes, hogy az alacsonyabb szocioökonómiai státuszú egyéneknek nagyobb százaléka válik bűnelkövetővé, a magas szocioökonómiai státuszú személyekkel szemben (Cauffman, 2008). Mind a *Problem Inventory*, mind pedig az *Életesemény Skála* tartalmaznak hasonló tételeket. Nem utolsó sorban pedig a demográfiai adatlap egyes tételei is jelentős tudásanyaggal szolgálhatnak számunkra. Ehhez kapcsolódóan fontos lehet megvizsgálni a szerhasználattal való problémák előfordulását is, hiszen ahogyan az a demográfiai adatokból is látszik, a 19 fős mintán 53%-os előfordulási arányban mutatkozik meg a szerhasználati tapasztalat. Emellett a demográfiai adatok során felmérésre került az is, hogy az elkövetők családjában előfordult-e a szerhasználat, melynek eredményei azt mutatják, hogy vizsgálati személyek családjai esetében 32%-ban előfordult a szerhasználat.

Megannyi kutatás készült a bűnelkövetők szerhasználati tevékenységeiről, melyek alapján megállapítható, hogy a szerhasználat nagymértékben előfordul az elkövetőknél, és az egyfajta rizikótényezőnek tekinthető (Loeber & Dishion, 1983; Garcia et al., 2020). Keller et al. (2002) kutatása szerint a szerhasználó szülők gyerekei magasabb eséllyel válnak

szerhasználóvá, továbbá ahogyan azt fentebb is említettem a szülői nevelési attitűdök negatív hatóereje is sokkal inkább megfigyelhető a szerhasználó szülőkkel rendelkező lányok és nők esetében.

Továbbá az *Életesemény Skálán* általánosságban elmondható, hogy noha külön statisztikai elemzés nem készült arra vonatkozóan, hogy mely életesemények fordulnak elő magasabb százalékkal, azonban láthatóvá vált számomra, hogy a legtöbb egyén munkahelyi problémákról (pl.: munkanélküliség, munkahelyi átszervezés) beszámolt, amely nagyban befolyásolhatja a szocioökonómiai státuszt is.

A rizikófaktorok és életút béli sajátságok tekintetében tehát az *Életesemény Skála* is érdekes összefüggésekkel szolgálhat számunkra. Annak ellenére, hogy a csoportok közti különbségek vizsgálatára futtatott statisztikai elemzések nem mutattak szignifikáns különbségeket, az elért pontszámok átlagai igen beszédeseek lehetnek. A mintánk esetében, az átlagokat összevetve a *vagyon elleni bűncselekmény* kategóriájába tartozó egyének érték el a legmagasabb pontszámot ($M=652$), melyet az *élet -és testi épség ellen elkövetett bűncselekmények* közé tartozó személyek eredményei követtek ($M=644$). Ezen esetben megjegyzendő azonban, hogy a két csoport nem kiegyenlített mintaelemszámmal rendelkezik, hiszen a *vagyon elleni bűncselekmények* tekintetében öt, míg az *élet -és testi épség ellen elkövetett bűncselekményeknél* csupán négy ember adatait elemezhettem. A minta pontszámainak egységes átlaga azonban $M=465$ ($SD=304$) volt. Érdekes lehet továbbá ezen eredményeket egyéb populáción végzett eredményekkel összehasonlítani. Rózsa et al. (2005) a Stressz és Megküzdés Kérdőív magyar adaptációjának mintáján (normál populáció), az *Életesemények Skálán* elért átlaga $M=231,7$ ($SD=166,1$) volt, összevetve az elkövetők mintáján elért 465-ös átlaggal. Látható, hogy az elkövetők esetében magasabb átlag jelenik meg a fontos életeseményeket illetően is, melyek rizikótényezőkként is szolgálhatnak, ezzel együtt pedig második hipotézisünk (H_2) beigazolódott. Ilyen rizikótényező lehet például a korábban említett szocioökonómiai státusz, (mely nagy mértékben megjelenik az *Életesemény Skála Munka és Gazdasági változások* témaköreit illetően is), de akár említhetnénk az *Otthon és család* témakörében fellelhető életeseményeket is, melyek közé tartozhat a partnerkapcsolattal kapcsolatos problémák, a rokonok egészségében történő változások vagy szülők halálozása, de akár a terhesség, a vetélés és az abortusz is. A jövőben szükséges lehet a negatív életeseményeket elkülönítve is felvázolni, azonban az egyénre nagy hatást gyakorló, fontos életesemények megjelenése jelen formában is értelmezhető lehet, hiszen ahogyan az eredmények is mutatják, a vizsgálatban szereplő női elítéltek magasabb átlagot mutatnak a kérdőíven.

Mindezeken kívül egészséggel kapcsolatos problémák is felmerülhetnek, mely az *Egészséggel kapcsolatos változások* témakörön keresztül jelenik meg a kérdőívben. Ahogyan azt már tudhatjuk, a rossz egészségügyi állapot is prediktora lehet a bűnelkövetésnek. A női bűnelkövetők életút béli sajátosságaihoz nagymértékben hozzátartozik az általános rizikófaktoroként megfigyelhető rossz egészségügyi állapot, az alacsony reprodukciós egészség, de akár az alacsony önértékelés is, (mely többet között a *Problem Inventory* által is felmérésre kerül) (MacDonald, 2013). Érdekes lehet ezesetben is megfigyelni a demográfiai adatok elemzésében megmutatkozó egészségre vonatkozó eredményeket (13. ábra), és elmondható, hogy a 19 női elkövetőt felölölő minta 21%-a rendelkezik mentális betegségre vonatkozó diagnózissal. Egyes esetekben pedig megemlítendő, hogy a vizsgálati alanyok a gyógyszerelés javallatának be nem tartásának, általuk traumaként megfogalmazott életeseményeknek és mentális problémáknak is tulajdonították tettüket, azonban szerhasználati befolyásoltságról is beszámoltak a bűnelkövetés idejére vonatkozóan. Tehát, a mentális betegség női bűnelkövetők körében való előfordulása is nagymértékben megfigyelhető, hiszen egyes kutatások magasabb prevalenciát találtak egyes mentális betegségek esetén (mint például major depresszió, antiszociális személyiség zavar, bipoláris zavar) a bűnelkövetők körében (Diamond et al., 2001). Lynch et al. (2012) kutatása szerint továbbá a rossz mentális egészség összefüggésben áll a szerhasználattal és a kábítószerkereskedelem kockázatával, valamint a magántulajdonnal kapcsolatos és erőszakos bűncselekmények, és zaklatás elkövetésével.

A női bűnelkövetés mögött rejlő okok és hajlamosító tényezők tekintetében azonban talán az egyik legfontosabb tényező lehet a bántalmazás átélése és a *viktimizáció*, azaz az áldozattá-sértetté válás, megalázás, elnyomás), melyek képesek lehetnek bejósolni a bűnelkövetés lehetőségét, többek között pedig a gyermekbántalmazás és a felnőttkorban átélrt viktimizáció is nagy hatással lehetnek a bűncselekmények elkövetésére (Voorhis et al., 2010). Szakirodalmak alapján (Schoen, 1997) az első szabálysértés vagy büntett elkövetését megelőzően a női elkövetők már estek át bántalmazáson és vannak kutatók, akik közvetlen összefüggést vonnak le a bűnelkövetés és a bántalmazás átélése között (Peggy et al., 2004 In. Cauffmann, 2008). Ehhez mérten nem elhanyagolható az általunk vizsgált minta bántalmazással kapcsolatos tapasztalatainak áttekintése sem (Mellékletek, 13. ábra), hiszen jól láthatóvá válik, hogy az első hipotézisünkben felvázoltak (H1), miszerint a (vizsgálatban résztvevő) női elítéltek életútjában nagymértékben tetten érhetőek a bántalmazással kapcsolatos tapasztalatok, beigazolódtak. Ezesetben visszautalhatunk az ún. „erőszak körforgása” elméletre is, miszerint a „bántalmazottak maguk is bántalmazóvá válnak” elgondolás érvényesülhet (Krausz, 2009), mely esetében kiemelném, hogy az *élet-és testi épség ellen elkövetett*

bűncselekmény kategóriáján belül a vizsgálati minta 100%-a beszámolt bántalmazással kapcsolatos tapasztalatról.

Érdeemes lehet megfigyelni azonban azt is, hogy az általunk végzett kvalitatív elemzések során is azt találtuk, hogy a gyakori előfordulású szavak között szerepel a *bántalmazás*, valamint a *molesztálás* szó. Emellett pedig sok esetben megmutatkozik (9. és 10. ábra) a *férj*, azaz a *partner* szó is. Számos kutatás alátámasztja, hogy egyes esetekben a romantikus kapcsolatok bizonyos tényezői is nagy hatást gyakorolhatnak az elkövetésre (Cauffmann, 2008). Cauffmann (2008) szerint a partner általi „buzdítás” vagy „bátorítás” sok esetben előzményeként tekinthető az elkövetésnek, illetve azt is megállapította, hogy annál nagyobb eséllyel jelenik meg a tárgyalt „rizikótényező”, minél bensőségesebb és mélyebb a kapcsolat a partnerrel. Az általunk elemzett minta esetében leginkább a *kábítószerrel kapcsolatos bűncselekmény* kategóriába tartozó egyének számoltak be partnerükről, mint tettestársról, aki őket mintegy „rávette” a bűncselekmény elkövetésére. Egyes esetekben ez pedig nem csupán kényszerítésnek minősülhet, de sokszor bántalmazással is társul.

Továbbá a kutatói kérdésfeltevéseim alapján, vizsgálni szerettem volna, hogy az elkövetők körében hogyan alakul a szülőkkel való kapcsolat, a szülői attitűdök és viselkedési stílusok percepciója. Így tulajdonképpen a Szülői Bánásmód Kérdőív (H-PBI) eredményei is tekinthetők egyfajta rizikótényezőnek. Azonban a H-PBI kérdőíven végzett vizsgálatok alapján nem feltételezhetünk különbséget a különböző bűncselekmény-típusok között, úgy ahogyan a Szeretet, a Korlátozás és a Túlvédés faktorainak esetében sem.

A mintán végzett szövegelemzések alapján viszont arra is fény derült, hogy a vizsgálati személyek életük meghatározó hatásként fogalmazták meg a családon belüli haláleseteket, különös tekintettel az anya halálára (9., 10. ábra).

A családi háttér, a családi minták és a szülőkkel való kapcsolat kétségkívül meghatározó tényező lehet egy egyén életében, többek között a családi támogatás milyensége is egy fontos tényező lehet etekintetben (Voorhis et al., 2010). Egyes kutatások szerint a családon belül előforduló gyenge érzelmi kötelék nagymértékben befolyásolhatja a nők viselkedését, így akár feltételezhetően a bűnelkövetésre is hatással lehet (Heimer & De Coster, 1999 In. Cauffmann, 2008).

Bűnről való gondolkodás, bűncselekményhez való viszonyulás

Végezetül, kutatói kérdésfeltevéseim egy fontos motívuma volt a bűnhöz és bűncselekményhez való viszonyulás, illetve a bűnelkövetésről való gondolkodás vizsgálata is. Ennek felmérésére pedig tehát a *CRIME-PICS II* mérőeszköz, valamint a demográfiai adatokból

kinyert eredmények voltak segítségemre. Az eredmények szintén azt mutatják, hogy jelentős különbség nincs a fentebb említettekben, a különféle bűncselekmény-kategóriák között, azonban a kapott adatok érdekes elemzési lehetőségeket vetnek fel.

Noha a kérdőív eredményei által kevésbé tudjuk megállapítani, hogy változik-e a bűnről való gondolkodás a kategóriákon belül, a demográfiai adatok elemzésével (15., 16., 17. ábrák által) jól látható, hogy milyen mértékben gondolják magukat bűnösnek az egyes elkövetők, valamint, hogy miként értelmezik ők maguk a bűnelkövetés kontextusát, és hogy milyen mértékben vállalnak tetteiként felelősséget.

Fontos lehet figyelembe venni az elkövetők sajátos narratíváját, hiszen ahhoz, hogy megérthessük akár a bűnözéshez való viszonyulást, akár pedig az őket érő rizikótényezőket, szükséges megértenünk az elkövető sajátos élményvilágát. Ehhez kapcsolódóan jelenik meg tehát egyes kutatók szerint az, hogy a bűncselekményt elkövető személyek sajátos szerepeket vesznek fel, minták és narratívák szerint látják a világot, élnek, cselekednek. Ezekhez azonban valószínűsíthetően a különféle megélések, formáló erők és az élet során tapasztaltak is nagyban hozzájárulnak (Canter, 1994 In. Ioannou et al., 2015). És tulajdonképpen ezért is olyan fontos megvizsgálni, hogy (a) hogyan gondolkodnak a bűnről, és (b) milyen rizikótényezők vezették el őket oda, ahol jelenleg is vannak. A kutatásunkban alkalmazott kvalitatív elemzések többek között e tekintetben is hasznosak lehetnek, hiszen a feltett kérdések tulajdonképpen a rizikótényezőket, a résztvevők által levont ok-okozati összefüggéseket és felelősségvállalást hivatott feltárni. Sok esetben pedig láthatóvá vált, hogy az *„Arra szeretném kérni, hogy gondoljon a bűncselekmény elkövetésére. Ha visszapörgethetné az időt, ha másképp tehetne bármit is, mit és hogyan csinálna másképp?”* kérdésre a leggyakoribb válaszként például a *„Nem tenném meg”,* a *„Másképp csinálnám”,* valamint a *„Nem drogoznék”* tételek jelennek meg. Továbbá a szövegelemzés módszerével arra is fényt deríthetünk, hogy ők mely tényezőket ítélik meg úgy, mint ami nagy hatással volt életükre, valamint, hogy mely tényezők járultak hozzá a bűncselekmények elkövetéséhez (9., 10. ábra).

Presser (2009) kiemeli, hogy a kriminológiai elméletek előtérbe helyezik a bűncselekmény elkövető általi értelmezését, a (a) bűncselekményt megelőző és ahhoz vezető szituációt, és (b) a bűncselekmény helyzetét. Így egyes értelmezések szerint vannak bizonyos életkörülmények, melyeket az egyének értelmezhetnek úgy, hogy azok meggátolják céljaikban vagy éppen elősegítik azt, míg egyes tanuláselméletek szerint az elkövetők cselekedeteik következményeit kedvezőnek (megerősítőként) vagy kedvezőtlennek (büntetőként) interpretálják, így akár költség-nyereség modellekkel is magyarázható a bűncselekmény elkövetése (Agnew, 1992, 2006; Akers, 1998 In. Presser, 2009).

Azonban a resztoratív szándék felmérésének eredményeit (16. ábra) tekintve elmondhatjuk, hogy a mintán végzett vizsgálatok alapján, a résztvevők több mint felénél megjelenik a jóvátételi szándék. Az elkövető szemszögéből érdekes lehet ennek fényében említést ejteni a resztoratív igazságszolgáltatásról is, mely jelentheti az elkövető és a sértett közötti kapcsolat “feloldását” elősegítő büntetőeljárást (Bodnár, 2023), mely a közösségbe, a társadalomba való visszailleszkedést is befolyásolhatja (Szabó, nd.)

A bűnelkövetéssel kapcsolatos kutatások legfőképpen a kvantitatív adatgyűjtést helyezik az előtérbe. Sierka (2015) kvalitatív módszerekkel végzett (a trauma, a szenvedélybetegségek és szerhasználat, valamint a bűnelkövetés közötti összefüggésekről szóló) kutatásában kihangsúlyozza, hogy a női bűnelkövetéssel kapcsolatos szakirodalmak betekintést nyújtanak ugyan az említett korrelátumok együttjárásának milyenségéről, azonban ezek sokszor korlátozó módon járnak el. Mindezek mellett pedig ezen megközelítések nem veszi figyelembe a nők életútjainak komplexitását, valamint azokat a „kritikus pillanatok” az életükben, amelyek az egyén számára jelentős következményekkel járhat az egyén identitására, végső soron a bűnelkövetés létrejöttére (Thomson et al., 2002 In. Sierka, 2015). Így tehát érdemes lehet akár az erőszak elszenvedőinek megéléseit kvalitatív vizsgálatok által is megvizsgálni. Hiszen kutatások alapján (Holmstrom & Burgess, 1974 In. Arcas, 2018) a nők a traumatikus esemény feldolgozása során több fázison mennek keresztül. Közvetlenül a nemi erőszak után a nők egy ún. „akut” fázisba lépnek válaszul a stresszre, amelyben „kaotikus gondolatmenet” jelentkezhet és előfordulhat az érzelmi sivárság vagy akár szélsőséges harag, szomorúság és szégyen átélése is jellemző lehet többek között ebben az időszakban. Ezesetben eredményeink alapján kiemelném a „harag” érzelmmegjelölését, hiszen az élet -és testi épség ellen elkövetett bűncselekmények kategóriájában az Interpretatív Fenomenológiai Analízis során azt találtuk, hogy a „harag” és a „méreg” szavak gyakori előfordulást mutattak. Mindezt érdemes lehet annak kontextusában is értelmezni, miszerint ebben a csoportban a bántalmazással kapcsolatos tapasztalatok előfordulása a leíró statisztikák szerint minden résztvevőnél jelentkeztek. Az előbbieken említett kutatás (Holmstrom & Burgess, 1974 In. Arcas, 2018) eredményei szerint azonban az akut fázis után a „rekonstrukciós” szakasz következik, amelyben a nők megpróbálják az őket nemi erőszakra emlékeztető, az ezzel összefüggésbe hozható ingereket figyelmen kívül hagyni, melyet tehetnek társas támogatásra támaszkodva, esetlegesen munkájukba temetkeznek, azonban akár a szerhasználati tendencia is megfigyelhető lehet ebben a fázisban. Végezetül az ún. feldolgozási szakasz során eléri az „integrációs fázist”, amelyben a nemi erőszakot beépítik életük történetébe. Az ezzel kapcsolatos élettörténetbe való beintegrálás és megváltozott narratíva azonban befolyásolhatja

az identitást, felvehetnek ezzel kapcsolatos szerepeket, melyek a bűncselekmények elkövetése és a szabálysértő tettek az igazolásaként is igen fontos momentum lehet az elkövetők körében való vizsgálódás szempontjából. Továbbá pedig azt is befolyásolhatják, hogy a bűncselekmény elkövetői hogyan nyilvánulnak meg a tetteikkel kapcsolatosan. Ezen változók tehát nem csupán a narratív elméletekkel, hanem a bántalmazással és a szerhasználati tapasztalattal és szokásokkal is összefüggéseket mutathat.

Jelen munkánkban a kérdőívekből kinyert adatok mellett, leginkább abba szerettünk volna betekintést nyerni, hogy az egyes elkövetők hogyan gondolkoznak az elkövetett bűncselekmény fényében, milyen tényezőket tulajdonítanak annak elkövetéséhez, valamint, hogy milyen traumatikus, rizikótényezőkként szolgáló életeseményekkel rendelkeznek. Mindezek a resztoratív szándék és a társadalomba való reintegráció sikerességét is előrevetítheti a női elítéltekkel való vizsgálódások során. Esetünkben leginkább azt láthatjuk, hogy az egyes bűncselekménykategóriák tekintetében valóban megjelennek a traumatikus életesemények és viktimizáció (ld.: bántalmazás, erőszak, „*molesztálás*”, prostitúcióra való kényszerítés), valamint legfőképpen a partner általi buzdítás, a romantikus kapcsolatok milyensége dominált a vizsgálati személyek által felvázoltakban. A partner mellett fontos vetülete lehet a bűnelkövetés mögöttes okai között a megélhetési problémák verbalizálása („*nem volt pénz*”, munka ténamegjelölése), de a szerhasználat, a mentális egészséggel kapcsolatos problémák egyaránt megmutatkoztak az elemzett szövegrészletekben. Összességében azonban az is látható, hogy a vizsgálati alanyok esetében megjelennek a „*másképp csinálnám*” típusú válaszok, mely kiegészülve a büntudat, a felelősségvállalás és a resztoratív szándék eredményeivel szintén lényeges értelmezési lehetőségekkel szolgálhat.

Ezen korrelátumok vizsgálata jelen esetben azért lehet lényeges, hiszen mindez nagyban meghatározhatja azt, hogy a bűnelkövetők hogyan viszonyulnak tetteikhez. Megjelenik vajon a büntudat vagy a jóvátételi szándék? Hogyan gondolkodnak ezen egyének az elkövetett bűncselekményekről, megbánták-e vajon tetteiket, végső soron pedig bűnösnek gondolják-e magukat?

Mindent egybevetve pedig a fentebb említettek valamint a kutatói kérdésfeltevésben megfogalmazottak nagymértékben befolyásolhatják a bűnelkövetők bűnhöz való viszonyulását és gondolkodását, ami pedig nagymértékben bejósolhatja a társadalomba való reintegrációt, nem utolsó sorban pedig a prevenciós programok kialakítását, melyek már nem csupán a férfi elkövetőket, hanem a női bűnelkövetők sajátos attitűdjeihez és megéléseihez, valamint az őket érintő rizikófaktorok meglétéhez is igazodni képesek.

Limitációk

Jelen kutatásnak vannak bizonyos korlátai. Limitációként megemlítendő, hogy a vizsgálódás megkezdését megelőzte a Büntetés-Végrehajtás felé intézett kérelem elbírálása, melyre nemrégiben került sor. A folyamat hosszadalmassága nagyban befolyásolta az elemzés részletességének lehetőségeit. Összességében elmondható, hogy a jelen kutatásban bemutatásra nem kerülő adatok a jövőben bővítésre kerülnek, hiszen a demográfiai adatok sokrétűsége, valamint az egyes kérdőívek, (legfőképpen a Szülői Bánádmód Kérdőív (H-PBI) eredményeinek) kiegészítése részletgazdagabb elemzésekre, további kutatásokra és vizsgálódásra adhatnak lehetőséget. Mindezek mellett, ahogyan az már említésre került, a (jelen formában kezdetlegességet mutató) kvalitatív elemzéshez tartozó nyitott kérdések eredetileg öt tételt tartalmaztak, azonban a kutatás jelenlegi formájában, a terjedelmi korlátok miatt csupán három tétel került elemzésre. A későbbiekben terveim között szerepel továbbá, hogy a női elkövetők bántalmazással kapcsolatos adatainak narratív módon történő feldolgozását is elvégezzem.

Továbbá a kutatás elrendezéséből, azaz a vizsgálat módszereiből (interjúk helyzet) fakadó alacsony mintaelemszám hozzájárulhat, hogy egyes adatok és kérdőívek esetén nem számolhatunk normáleloszlással. A mintaelemszám esetében megemlítendő azonban, hogy az *élet -és testi épség bűncselekmény* kategóriájának alacsonyabb száma abból fakad, hogy egy vizsgálati személy visszalépett a vizsgálatban való részvételből. Továbbá az eredmények esetében befolyásoló tényező lehet az egyik résztvevő általi válaszcímzés is. Ezesetben egy idősebb nőről beszélhetünk, aki az életkorából fakadóan olykor akadályba ütközött a válaszcímzést tekintően. A vizsgálati személy adatai egészen értelmezhetőek azonban, így nem került kizárásra a vizsgálatból. Ennek kiküszöböléseként a mintaelemszám növelése hasznosnak bizonyulhat. Valamint, limitációként említhető lehet az is, hogy a hozzáférhető alanyok önként jelentkeztek az intézményen belül a vizsgálatban való részvételre, ennek motivációjának feltárása is további kérdéseket vet fel és akár az eredményeinket is befolyásolhatja, hiszen nem beszélhetünk reprezentatív, széleskörű mintavételről.

A dolgozat jövőbeni kiegészítésével reményeim szerint árnyaltabb módon is feltárhatóvá válik, hogy a vizsgálat konstruktumokat illetően vajon fellelhető-e különbség a különböző bűncselekmény kategóriák között.

Kitekintés

A kísérlet célkitűzései közé tehát elsősorban a női bűnelkövetők körében fellelhető rizikótényezők és különféle életút béli sajátosságok vizsgálata tartozott, különböző

bűncselekmény kategóriák összehasonlításán keresztül. Annak ellenére, hogy a csoportok között nem találtunk kifejezett különbségeket, mégis hasznos tudásanyaggal bővílhettem a női elítéltek sajátos élethelyzetét, a rájuk ható tényezőket, valamint a bűnről való gondolkodásukat illetően.

Kutatásom elméleti bevezetőjében Chesney-Lind (1989,5) által feltett kérdést én is megfogalmaztam, miszerint: *„Ki a „tipikus” női elkövető valójában? Mi az oka annak, hogy „bajba” kerül?”* Dolgozatom keretein belül tulajdonképpen erre kerestem a választ. Hiszen annak ellenére, hogy a bűnelkövetők körében statisztikailag több férfi van jelen, ez az arány mára már a nők esetében is egyre inkább teret hódít magának és érdemes lehet az emögött rejlő okokat feltárni.

Reményeim szerint a jövőben egyre több vizsgálódás születik meg majd a női bűnelkövetők stresszorainak feltérképezése, a bűnhöz való viszonyulása, illetve az előzményként tekinthető életesemények tekintetében, hiszen, ahogyan azt például a narratív elméletek is magukban foglalják; ahhoz, hogy megértsük, hogy mi vezet el egy nőt a bűncselekmény elkövetéséhez, ahhoz szükséges megértenünk az általa teremtetett narratívát, és megvizsgálni az arra ható (rizikó)tényezőket.

Társadalmunk szempontjából ezek mind-mind értékes tudásanyagot biztosíthatnak a fogvatartottakkal való intervenciós és reintegrációs programok létrehozásában, valamint kulcsfontosságú lehet a megfelelő és elégséges prevenciós eljárások megteremtéséhez.

A női életutak vizsgálata így számos kérdést vethet fel bennünk. Azonban, ami ennél is fontosabb azt szintén egy, a dolgozat elején idézett, Kosztolányi Dezső (2007, 193) által felvetett gondolat fogja leginkább közre, hiszen: *„Egy tettet nem lehet megmagyarázni se egy okkal, se többel, hanem minden tett mögött ott az egész ember, a teljes életével.”*

Nyilatkozat mesterséges intelligencián alapuló szövegíró eszközök használatáról

A 37. OTDK Pedagógia, Pszichológia, Andragógia és Könyvtártudományi Szekció felhívásának 2. számú melléklete

NYILATKOZAT mesterséges intelligencián alapuló szövegíró eszközök használatáról

A pályamunka szerzőjének neve:	Matos Sára Anna
A pályamunka címe:	A bűncselekményhez vezető út kevert (kvantitatív és kvalitatív) elemzése – Életútban fellelhető sajátságok és rizikófaktorok az elkövetett bűncselekmény tükrében

Nyilatkozom, hogy a 37. Országos Tudományos Diákköri Konferencia Pedagógia, Pszichológia, Andragógia és Könyvtártudományi Szekciójába benyújtott pályamunkám megírása során mesterséges intelligencián alapuló szövegíró eszközöket **használtam / nem használtam.**

Nyilatkozom, hogy a dolgozat szakmai, tudományos tartalmát, az abban szereplő minden közlést, állítást, megállapítást, véleményt, következtetést sajátomnak ismerek el, ezek a dolgozat szerzőjeként szakmai álláspontomat pontosan tükrözik, a szöveg egészéért és annak minden eleméért felelősséget vállalok.

Matos Sára Anna

Felhasznált irodalom

- Arcas, F. (2018). Life after sexual assault: exploring women's experiences of inner resources: a phenomenological approach. (Unpublished Doctoral thesis, City, University of London)
Letöltés helye: <https://openaccess.city.ac.uk/id/eprint/20993/> (Letöltés ideje: 2025. 01. 02.)
- Bagi I., Kormos J. & Papp, O. (2019). Rendvédelmi jog és közigazgatás. Letöltés helye: https://bmkszf.hu/dokumentum/3142/Rendvedelmi_jog_es_kozigazgatas_I.pdf (Letöltés ideje: 2024. 06. 12)
- Belknap, J. & Holsinger, K. (2014). *The Invisible Woman: Gender, Crime, and Justice*. 4th ed. Belmont, CA: Wadsworth Cengage Learning. Letöltés helye: <https://www.ojp.gov/ncjrs/virtual-library/abstracts/invisible-woman-gender-crime-and-justice> (Letöltés ideje: 2024. 06. 07.)

- Heiskanen, M. & Lietonen, A. (2016). Crime and gender: A study on how men and women are represented in international crime statistics. Universität Tübingen. <http://dx.doi.org/10.15496/publikation-24365>
- Horváth-Szabó K. (2002). Büntudat-bűnbánat. *Vigilia*, 66(3), 181-188.
- Ioannou, M., Canter, D., Youngs, D. & Synnott, J. (2015). Offenders' crime narratives across different types of crimes. *Journal of Forensic Psychology Practice*, 15(5), 383-400. DOI: 10.1080/15228932.2015.1065620
- Kassai S., Pintér J. N. & Rácz, J. (2017). Az interpretatív fenomenológiai analízis (IPA) módszertana és gyakorlati alkalmazása. *Vezetéstudomány-Budapest Management Review*, 48(4), 28-35. DOI 10.14267/VEZTUD.2017.04.05
- Keller, T. E., Catalano, R. F., Haggerty, K. P. & Fleming, C. B. (2002). Parent figure transitions and delinquency and drug use among early adolescent children of substance abusers. *The American Journal of Drug and Alcohol Abuse*, 28(3), 399-427. <https://doi.org/10.1081/ADA-120006734>
- Kosztolányi Dezső. 2007. *Édes Anna*. Budapest: Népszabadság Zrt.
- Kovács Zs. (2013). A bűncselekmény miatt érzett büntudat és szégyen vizsgálata fogvatartottak körében. Letöltés helye: http://epa.niif.hu/02700/02705/00094/pdf/EPA02705_bortonugyi_szemle_2013_2_07_5-080.pdf
- Krausz, M. (2009). *Juvenile delinquency: Understanding the risk factors*. In *Juvenile Delinquency* (pp. 145-162). New York: Routledge.
- Loeber, R. & Dishion, T. (1983). Early predictors of male delinquency: a review. *Psychological bulletin*, 94(1), 68. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.94.1.68>
- Lynch, S. M., Fritch, A. & Heath, N. M. (2012). Looking beneath the surface: The nature of incarcerated women's experiences of interpersonal violence, treatment needs, and mental health. *Feminist criminology*, 7(4), 381-400. <https://doi.org/10.1177/1557085112439224>
- MacDonald, M. (2013). Women prisoners, mental health, violence and abuse. *International Journal of Law and Psychiatry*, 36(3-4), 293-303. DOI: 10.1016/j.ijlp.2013.04.014
- Maplesoft. (2019). Maple companion. Cybernet Systems Co. <https://www.maplesoft.com/products/MapleCompanion/>
- Németh Zs. (2020). A kriminológia fogalma, feladata. In Barabás A. T., *Alkalmazott kriminológia* (Pp.: 23-36.) Budapest: Ludovika Kiadó. Letöltés helye: https://nkerepo.uni-nke.hu/xmlui/bitstream/handle/123456789/16116/825_Alkalmazott_kriminologia.pdf;jsessionid=F6B5874AE9B579DAEE3A8FF219FD8A1B?sequence=1

- Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention. (1998). *Juvenile Justice: A Collection of Articles and Reports*. Washington, DC: U.S. Department of Justice.
- Presser, L. (2009). The narratives of offenders. *Theoretical criminology*, 13(2), 177-200. <https://doi.org/10.1177/13624806091028>
- Ratinaud, P. (2009). IRaMuTeQ: Interface de R pour les Analyses Multidimensionnelles de Textes et de Questionnaires. <http://www.iramuteq.org/> (Letöltés ideje: 2024. 07. 03.)
- Rózsa S., Kő N., Csoboth Cs., Purebl, G., Beöthy-Molnár A., Szebik I., Berghammer R., Réthelyi J., Skrabski Á. & Kopp M. (2005). Stressz és megküzdés= Stress and Coping. Hungarian Experiences with Rahe Brief Stress and Coping Inventory. *Mentálhigiény és Pszichoszomatika*, 6(4), 275-294. <https://doi.org/10.1556/Mental.6.2005.4.2>
- Schoen, L. (1997). *Juvenile delinquency*. Upper Saddle River, NJ: Prentice Hall.
- Sierka, A. (2015). The Vicious Cycle: Interrelationship among trauma, substance misuse and offending from the perspective of Scottish incarcerated women—an Interpretative Phenomenological Analysis (Doctoral dissertation). Letöltés helye: <http://researchrepository.napier.ac.uk/id/eprint/9825> (Letöltés ideje: 2025. 01. 03)
- Steffensmeier, D. & Allan, E. (1996). Gender and crime: Toward a gendered theory of female offending. *Annual review of sociology*, 22(1), 459-487. <https://doi.org/10.1146/annurev.soc.22.1.459>
- Szabó A. (n.d.) A jóvátétel következményei elkövetői oldalról. VÁLOGATÁS, 115. Letöltés helye: https://www.kriminologia.hu/files/kiadvany/2020/teljes_kotet.pdf#page=116 (Letöltés ideje: 2024.07.12)
- The jamovi project (2023). *jamovi (Version 2.5.3)* <https://www.jamovi.org>
- Tóth I. & Gervai J. (1999). Szülői Bánásmód Kérdőív (H-PBI): A Parental Bonding Instrument (PBI) magyar változata. *Magyar Pszichológiai Szemle*, 54(4), 551-566.
- Van Voorhis, P., Wright, E. M., Salisbury, E. & Bauman, A. (2010). Women's risk factors and their contributions to existing risk/needs assessment: The current status of a gender-responsive supplement. *Criminal Justice and Behavior*, 37(3), 261-288. <https://doi.org/10.1177/0093854809357442>